

BES<sup>e</sup>DA

E L E K T R O N S K A   K N J I G A

*Ivan Cankar*

Življenje  
in smrt  
Petra Novljana



O M N I B U S

BESeDA

*Ivan Cankar*

**ŽIVLJENJE IN SMRT  
PETRA NOVLJANA**

*To izdajo pripravil*

Franko Luin

*franko@omnibus.se*

---

**ISBN 91-7301-202-5**

---

*beseda@omnibus.se*

*www.omnibus.se/beseda*

---

## I

Oblaki so se razmikali in rosna svetloba je zasijala od vzhoda. Leteli so sivi oblaki, sivi jezdecji preko jesenskega neba, preko tihe, sinje pokrajine, ki ji ni kraja nikjer. Pogrezali so se na obzorju, ali pogreznili se niso; Bog vedi, če niso bili obsojeni, da jezdijo neprestano, brez počitka in brez konca . . . In tam pod njimi, sredi sive, žalostne pokrajine, ki ji ni kraja nikjer, je stal morda mlad popotnik. Naravnost drži cesta, izgublja se na obzorju v meglo; ali kakor hodi, tako se umika megla, cesti ni konca. Stoji popotnik in gleda, kako jezdijo sivi jezdecji — obsojeni, da romajo neprestano, brez počitka in brez cilja . . .

Luka je napregal mršavo kobilu. Ravnal je počasi, ker so se mu roke tresle in so ga nosile noge še komaj za silo. Star je bil voznik Luka, edini človek v vasi, ki je še njuhhal in ki je še nosil polhovko ter kožuh z lepimi rdečimi rožicami. Tudi kobila je bila že stara.

In tedaj je prišel Peter po blatni cesti. Zavit je bil v suknjo, ki mu je segala do petá, in v vsaki roki je nosil težko culo, tako da je stopal globoko sključen in so se

mu noge opletale. Slabo rejen in čemeran fant je bil, previsok za svojih dvanajst let.

Vrgel je culi na voz, nato se je skobacal gor še sam ter je sedel poleg voznika. Luka je spravil tobakiro v kožuh, kobila je potegnila in zbogom ti blatna vas, vi pusti ljudjé, za zmerom!

»No, Peter, kaj boš pa zdaj?«

»Kaj bi neki? Bo že jerob dejal . . . Morda pojdem v šolo.«

»Gospod bi rad bil?«

Luka je pogledal postrani, zanosljal je malo, da je pobral z gornje ustnice tobak in nato je dejal:

»Za gospoda nisi, Peter . . . Poznal sem fanta, ki ti je bil podoben. Tudi on je šel študirat, ali nekoč se je vrnil in je umrl v hlevu, brez zakramentov in brez človeka . . .« Švrknil je, toda kobila se ni zmenila; stopala je enako merno, zibala se je in je pokimavala z debelo glavvo.

Ko sta prišla na veliko cesto in je bila vas že za njima, se je Peter ozrl. Sredi prostrane ravni je ležala vas, nizek holm se je vzpenjal trudoma za njenim hrbtom, da se je malo naslanjala nanj; drugače bi bila čisto izgubljena in brez opore sredi žalostne pokrajine kakor oblak na nebu. Tupatam se je dvigal jaged, je samevala za hišo gruča jablan. Ozrl se je Peter in storilo se mu je težko pri

srcu. Zavzdihnil je in se je spomnil na študenta, ki je umrl v hlevu brez zakramentov in brez človeka.

»Mlad je še bil,« je pripovedoval Luka, »in nihče ni vedel, zakaj je prišel tako klavrno umret. Ni se mu godilo slabo, slabše se godi drugim. Ali Bog vedi, kaj si je bil izmislil. Še berači ne umirajo tako in vagabundi . . . Jaz pa sem ga poznal in sem vedel, da ne bo dobro storil. Ogibal se je ljudi in je pasel svoje misli — potepuh, ki gleda potuhnjeno in ki se boji človek, da bi mu hiše ne zažgal in živine ne uročil . . .«

Luka je pljunil z voza in je zamahnil z bičem, kobila pa se je zibala mirno.

»Tak sem jaz tudi potepuh, ki gleda potuhnjeno in ki ne bo dobro storil!« si je mislil Peter, zraven pa se je čudil, zakaj zdelo se mu je, da je bil take besede že velikokrat čul. »Vse je mogoče na svetu . . . no, pa bodi gospod!«

Počasi se je pomikal voz po ravnini, po široki cesti. Nikjer že ni bilo vasi; če se je ozrl, je videl Peter tam daleč samo še nekaj belega, ki se je potapljal in se je naposled potopilo v sivo obzorje. Vzdignila se je časih ob cesti vrsta črnih jagnedov, prikazala se je samotna, siromašna koč; tam za kaščo je cvilil lačen pes in kakor jok se je razlegalo po pokrajini. Srečala sta popotnika, ki je gazil blato z bosimi nogami; pogledal je hudobno na

voz, tako da je Petra izpreletelo, in ko sta bila mimo, se je sklonil in je zalučil kamen za njima.

Oblaki so se utrudili od dolge ježe, družili so se, ali videlo se je na poredkih sinjih špranjah, kako se je premikala vsa velika siva plast, zmerom bolj počasi in trudno. Mračilo se je že, ko se je bilo komaj prikazalo jasno jutro. Nebo se je nižalo in megleno obzorje se je bližalo od vseh strani. Nikjer holma, tudi ne več samotne kočee; iz megle je bila prišla cesta in je držala v meglo. Ne začetka in ne konca; voz se je pomikal počasi dalje, ali bilo je, kakor da stoji zmerom na istem mestu, megla pred njim in za njim in tam ob jarku isti samotni črni jagned.

Petru je bilo hladno v megli in zavil se je tesno v suk-njo. Misli so hotele kvišku, ali tudi na mislih je ležala siva megla. Na vzhodu se je zasvetila poslednja sinja špranja in je izginila.

Kam pač zdaj? Kakšno je mesto in kakšna je hiša, ki bo njegov dom? Jerob je najbrž debel človek, njegov glas je globok in osoren. Ali Peter se ni nič bal; mnogo je že videl na dolgem svojem romanju debelih ljudi, ki so govorili osorno. Samo da je mesto tam, da so tam visoke hiše in lepe ceste. Sanjalo se mu je nekoč o mestu in čudne sanje so bile. Vsevprek so se križale široke bele ceste, na obeh straneh so stale visoke hiše s pozlačeni-mi balkoni in tudi okna so se svetila kakor pozlačena,



zakaj sijalo je sonce. On se je vozil v kočiji, dvoje belcev je bilo vpreženih. Jadrno je švigal voz mimo pozlačenih balkonov, ali cestam ni bilo ne kraja ne konca, v brezkončnost se je razprostiralo mesto.

Petru se je mudilo, Bog vedi kakšen je bil njegov cilj. Njegov cilj je bila lepa bela hiša, ki je sanjala kraj mesta sredi vrta in kamor ni segal pisani šum. Ob oknu tam, pozlačenem od sonca, pa je slonela devica in tudi njeni lasje so bili kakor živo sonce . . . Poženi, voznik, vozi! . . . Belca sta se penila in grive so vihrale, toda cestam ni bilo ne kraja ne konca. Razžalostil se je Peter in ko se je razžalostil, se je izpremenila vsa pokrajina, nikjer ni bilo več lepih širokih cest, ne belih hiš s pozlačenimi balkoni in tudi sonca ni bilo več. Težak voz se je pomikal počasi po dolgočasni ravnini. Ni se pomikal, stal je zmerom na istem mestu, dasi sta stopala konja, zibala se ter pokimavala z debelima glavama. In sivo nebo se je nižalo, od vseh strani se je bližalo megleno obzorje, že je pršilo in izpreletel ga je mraz . . .

Peter si je pomel oči ter se je ozrl naokoli — razprostirala se je v nedoglednost siva deževna pokrajina. Voz se je zibal enakomerno, kobila je pokimavala z debelo glavovo.

Rosilo se je že in tudi Luka se je zavil tesneje v kožuh. »Tak dan je bil, ko sem vozil tvojega očeta in tvojo mater. In tudi taka pusta cesta je bila in tak pust kraj. Samo

večer je bil takrat in v noč se je naredilo peklensko vreme. Takrat, Peter, je umrla tvoja mati . . .«

Večer je bil takrat in pusta cesta je bila in pusta pokrajina.

Konja sta bila trudna in sta vlekla mukoma, kolesa so se vdiralala globoko v blato. Spredaj je sedel voznik sključen in v kožuh zavit in je klel in priganjal. Lehko je priganjal, konja sta vlekla mukoma in kolesa so se vdiralala. Pod zeleno platneno streho sta sedela na mehkih vrečah oba Novljanova, zavita do nosu. Mož je bil čemerren, sklanjal se je neprestano in se je oziral po pokrajini.

»Prokleta vreme! . . . In kakor ukopani! Poženite no, poženite!«

»Hi-i! . . . Kaj pomaga, dacar! Še Bog, da ne ostanemo v blatu!«

»Da bi prišli vsaj do kakšne krčme . . . Kaj pridemo do noči?«

»Zakaj bi ne prišli? Mogoče je, da pridemo . . .«

Dacar je klel. — Sedel je sključen na kupu vreč, visoki ovratnik mu je segal do ušes; izza suknje je gledalo dvoje bolnih, od žganja motnih oči; pokašljeval je in pljuval, oziral se je na ženo, ki je ležala poleg njega ter jo ogovarjal s tihim, sočutnim glasom, kakor ogovarjajo bolne otroke.

»Kmalu bomo tam, Marica . . . Potrpi še malo . . . O ti prokleti voz . . . Slišite, saj boste še prevrnili!«



»Zakaj bi prevračal . . . Ampak cesta, saj vidite . . .«

»Kaj ni nobene krčme tod?«

»Da bi jo Bog dal!«

»Potrpi, Marica . . . Pa res ni bilo prav, da sva se napotila . . . Ljudje so kakor živina: Danes moraš biti tam, natanko to uro . . . In je človek res tako neumen — naj bi me prikrajšali za tistih par soldov; naj bi me v božjem imenu spodili iz službe . . . Kakšna služba pa je to? V tistem prokletem gnezdu ne ostanem dolgo, toliko ti rečem! . . . No, Marica, potrpi! . . .«

Žena se je časih zganila na ležišču in je zavzdihnila. Če je vzdignila glavo, se je zasvetil iz teme njen beli obraz; droban je bil in fin, ves otroški; iz velikih oči je gledala bolečina in bojazen.

»Koliko časa še, Franc?«

»Kmalu, kmalu!«

Posegel je v žep in izvlekel je steklenico; pil je v dolgih požirkih in je ponudil ženi, ki je zamahnila nalahko z roko in odvrnila obraz.

»Ne, Marica, dolgo ne ostaneva v tistem gnezdu. Že danes bi jim bil pokazal fige, ampak počakam . . . Čemu so me prestavili? . . . Za kazen, pravijo. Tebe so kaznovali, ubožica, ne mene . . . no, potrpi še malo, Marica! . . . Kaj sem jim naredil? Da sem pil? Tudi drugi pijo! . . . Tisti revizor, na priliko . . . no, Bog z njim! . . . Kje pa smo že, slišite?«

»I, na cesti . . . vleče se, dacar, vleče!«

Mračilo se je in deževalo je zmerom močnejše, težke kaplje so bile ob platneno streho in skozi tenko špranjo je curljalo na vreče. Bližala se je noč in z nočjo se je vzdignil veter. Pljuskalo je ob voz, kakor da bi vozili po razburkani vodi.

»Kje smo, Franc? . . . Težko mi je . . .«

Sklonil se je k njej in jo prijel za roko; hotel je govoriti z mehkim, ljubeznivim glasom, toda jezik se mu je že opletal in izgovarjal je besede nerazločno. Pijanemu se mu je srce razmehčalo; veliko in hitro bi bil rad govoril, mnogo lepega povedal . . . hipoma se mu je bila zazdela sedanost samo neroden in neprijeten korak v brezskrbno prihodnost.

»Ženka, duša moja . . . potrpi še malo . . . samo pol ure še morda . . . Pa misli na kaj drugega, Marica! . . . Tudi jaz mislim . . . Glej, to bo vse minilo . . . vzemi zlodej tisto gnezdo in službo zraven! . . . Veš, kaj mislim? Hranila bova, kakor se bo dalo in nato pojdeva v Ameriko! . . . Ali pa kam drugam, kamorkoli . . . povsodi bo bolje! . . . Ti misliš, Marica, če takole časih pijem . . . da nimam nobenih skrbi, da nič ne študiram, kaj bi se dalo napraviti! O, Marica! . . . Glej, tukajle ti zdaj prisežem, da se ne dotaknem kozarca nikoli več . . .«

Resnično je hotel poklekniti, ali bil bi se kmalu prevrnil. Žena je iztegnila roko in je vzdignila mukoma glavo.

»Ne, Franc . . . prosim te . . .«

Pomolčal je, a nato je posegel v suknjo, izpil ostanek ter si obrisal usta z rokavom.

»No, kako je, Luka?«

»Slabo je, dacar, slabo! Komaj še vlečejo živali! Da nam le voz ne obtiči v blatu! . . . Hi-i . . . da bi te!«

Legla je noč, videlo se je komaj še na deset korakov.

»Nič se ne boj, Marica, ne obtičimo! Saj smo pač že blizu; vozimo se že tri ure in na konec sveta se ne peljemo!«

Ko se je naslonil udobno na vreče, so se mu vrstile nenadoma prejšnje mehke misli, lepe in vesele sanje. Iskal je ženine roke in jo je stisnil ter jo potegnil nerodno k sebi, da bi jo poljubil; a žena je zaječala.

»Veliko sem ti napravil hudega, Marica, ampak odkupim se ti bogato za vse tisto . . . No, potrpi, Marica, ne stokaj! . . . Jaz, glej, sem takle — frfra, saj veš! Ampak v mojem srcu je resnoba in motiš se, če misliš, da ne skrbitim zmerom zate . . . Kolikokrat sem že mislil, kako lepo bi bilo, če bi imela midva kakšno hišico tam kje, in lep vrt okoli . . . tudi konja in voz bi lahko imela . . . Ali se še spominjaš na najin voz? Lep koleselj je bil in lep konj! Sam vrag me je bil zmotil, da sem se peljal tja v

Bosno, prav za nič, muhe lovit! . . . In tisti prokleti Hrvat . . . za denar me je osleparil, za konja in za voz . . . Ali misliš, da je pošteno igral? Še danes vem, da je bil skrtil karto v rokav, falot! . . . Pa kaj bi? Kar je bilo, je bilo . . . in zdaj, Marica, se pričinja novo življenje! . . . Kaj ti je, Marica?«

Zdrznila se je bila, vzdignila je glavo.

»Ali ni zagrmelo, Franc?«

»Nikar se ne boj, duša moja . . . naj grmi! . . . No, čakaj, da te odenem . . .« Zagrmelo je bilo narahlo, po vsem nebu; zamolkli grom je bil podoben grgranju umirajočega človeka. Voz se je nagnil in je postal.

»Hi-i!«

Konja sta potegnili, voz se je malo premeknil ter je zavil na stran. Voznik se je vzdignil počasi in je kobacal z voza.

»Kaj pa je?«

»Kaj bi bilo? Obtičali smo.«

Žena se je sklonila kvišku.

»Kaj se je zgodilo?«

»Ej, ta prokleti voznik! Saj bo nazadnje res še kaj . . . No, dajte, da ne prevrnete!«

Voznik je stal pri konjih, kričal je in klel. Voz se je zamajal, premeknil se je ter se vračal počasi na sredo ceste.

»Kaj ne bo nikoli konca?«

»Vsaka reč ima svoj konec!« je godrnjal voznik nejevoljno ter legel na voz. »Skozi kožuh mi je že prišlo, do kože . . . Hi-i!«

Zablislilo se je in tedaj se je zasvetil obraz, bel kakor od voska.

»Jezus! Marija! . . . Nikoli ne pridemo, Franc!«

Prekrižala se je, glava je legla trudna ter se obrnila v stran.

»No, že pridemo . . . potrpi!«

Tako lepe in močne so bile pijane sanje, da se je komaj še zavedal žene in dežja in poti. Rad bi bil legel, gledal v strop in sanjal . . . o Ameriki, o veselem življenju, o vozu in konjih, o hiši sredi velikega vrta . . .

»Franc!«

Vzdignil je glavo; bilo mu je neprijetno, da ga je motila.

»Kmalu, Marica, kmalu!«

Žena je govorila s šepetajočim glasom, da jo je komaj razumel.

»Franc, ali nisi bil prej rekel, da se ne dotakneš nikoli več — —.«

»Dà, dà, Marica! . . . Daj, zaspi!«

»Glej, če bi bilo to res . . . če bi tako lepo živela, samo en teden . . . v beli sobi, in vrt pred hišo, in rože . . . samo en teden . . .«

Zagrmelo je, zagrgalo, razlezlo se preko vsega neba, pojemalo je in umolknilo. Zapihal je veter in pljusnila je ploha dežja ob platneno streho.

»In otroka bi imela v naročju . . . tako bi ga pitala z majhno žlico . . . Jaz mislim, da bo fant . . . lep bo, debel in okrogel . . . v naročju mi bo sedel in se mi bo smejal v obraz, v licih pa se mu bodo delale lepe jamicke . . . v tistih okroglih licih . . .«

Ko se je zablislilo, se je prikazal smehljaj na drobnem belem obrazu, kakor smehljaj desetletnega otroka. Ali voz se je zazibal, zagrmelo je in ustnice so se stisnile od bolečine.

»Kako velik je svet zunaj, Franc . . . in jaz mislim, da ne pridemo nikoli. Tako mi je, veš, Franc, kakor da bi se vozili okoli zemlje . . . navzdol po brezkončnem bregu . . . ali ne slišiš, Franc, kako grmi? . . . Kamenje se je usulo s klancev dol . . .«

Dacar je dremal; pol bedé, pol v spanju je sanjal čudne sanje; izpočetka je slišal od daleč ženine besede, ali polagoma so se bližale in so bile razločne. V Ameriki je bil, v veliki sobi, rdeče tapecirani in pozlačeni; sedel je na žametni zofi, pred sabo na mizici steklenico šampanjca in dvoje kozarcev, poleg sebe na zofi lepo mlado dekle z golimi rokami in golim vratom dol do belih prs. Slonela je ob njegovi rami in mu je gledala v obraz s črnimi veselimi očmi.

»Odkod pa si prišel, ti lepi fant? Daj mi ta prstan, ki se tako prijetno sveti na tvoji roki.«

»Vzemi prstan, deklè, prišel sem pa iz daljnih krajev, kjer je življenje zelo dolgočasno. Jaz sem popotnik, deklè, in sem bil že zelo truden, zdaj pa se odpočijem in si napravim veselo življenje . . . pri tebi, deklè . . .«

Zagrmelo je po nebu, usulo se je kamenje s klancev dol. »Strah me je, Franc . . . zdi se mi, da smo zašli s pota, da se vozimo po neznanih krajih . . . ali si tukaj, Franc? Strah me je noči . . .«

»Potem pa se napotiva, deklè! . . . Križem sveta po svetu bova romala . . . v Italijo pojdeva, v Pariz, na Dunaj . . . Ali pomisli, vozila se ne bova po tisti pusti železnici . . . Vpregel bom svoja dva belca, zvončke jima denem okoli vratu in tako bova frčala preko Evrope . . . cink cink cink . . . po vsem božjem svetu . . .«

»Usmili se, Franc! . . . Samo en teden, glej, da bi žive-la tako lepo, samo en teden . . . Da ti povem — pa ne jezi se, Franc, ne misli nič žalega — glej, huda sem bila časih nate v svojem srcu; zato, Franc, ker še nikoli ni bilo ure, da bi bila vesela in mislila sem, da me boš ti pobožal . . . da se bom malo stisnila k tebi . . . zato, da mi bo toplo . . .«

»Stisni se k meni, deklè . . . hajd na voz! Potegnita, belca, frčita preko dežele . . . hej-jó . . . preko pisane zemlje . . . cink cink cink . . .«

Voznik se je okrenil in je pomolil glavo pod streho.  
»Še četrť ure . . . tamle je Lahova krčma . . .«

Dacar se je zdrznil, ozrl se je preplašen.

»Kje smo?«

»Še četrť ure, dacar . . . dotlej bo že potrpeła.«

»Daj mi vode, Franc!«

»Potrpi, Marica, samo še pet minut! . . . Hitite, človek!«

»Kako bi hitel, ko so kolesa do osi v blatu!«

»Nikoli ne pridemo, Franc! . . . Glej, in tako lepo bi bilo . . .«

Dacar je pogledal izpod strehe; kaplje so padale porredkoma, od daleč se je svetila luč.

»Hitite, voznik, bijte živino!«

Voz se je stresel, zamajal se je in je zavil v stran. Pri kazale so se luči, na desni, na levi.

»Kam pa? Kam dalje? Zavijte pred prvo hišo!«

Voznik je skočil z voza, konja sta postala pred gostilnico.

In tedaj je zacvilil pod platneno streho tenak glas.

Pred krčmo nad vratmi je gorela svetilka in ko so nesli v vežo trudno človeško truplo, zavito v premočene cunjne, je zasvetila luč na drobnem, mirnem, čisto belem obrazu . . . Spala je in se ni vzdramila.

Ob tistem času, ko se je rodil Peter, pa se je odprlo okence tam v lepi beli hiši sredi vrta. Odprlo se je oken-



ce in prikazal se je obraz, tako čudapoln, kakor hrepeni po njem nemirno srce popotnika. Odpočili so se bili oblaki, razmikali so se, leteli jadrno. Kam so pač sanjale tiste oči? Kakšna dežela se je odpirala med oblaki v brezkončnost? . . . Tam je bil tisti popotnik, ki je romal truden po pusti pokrajini, z močno hrepenečim srcem, in je romal vsezmerom okoli zemlje in ni dosegel cilja nikoli. Tudi on je postal in je gledal zamišljen in je videl med razmaknjenimi oblaki njen čudapolni obraz . . .

Petra je izpre letelo od mraza po hrbtu in brisal si je z rokavom od dežja orošeni obraz. Zadremal je bil; tudi Luka je dremal v rdečerožastem kožuhu in dremala je tudi kobila.

—Kam te vodi cesta? — je premišljeval Peter. — Ali zmerom naprej po blatni cesti, skozi dež in meglo, ali v lepo mesto, kjer sije sonce? — Iz koščenega, belega obraza so sanjale velike oči; rdeče obrobljene so bile in nevesele . . .

Ravnina je bila zavita v dež, odeta s sivimi plahtami. Počasi se je pomikal voz, kobalila je čudna žival po izumrli zemlji, po blatu in vodi, Bog vedi kam in Bog vedi čemu.

Od daleč se je vzdignilo črno poslopje sredi drevja, vzdignilo se je in se je bližalo. Ko sta prišla mimo, se je odprlo zgoraj okno in prikazal se je obraz device; svetli

lasje so padali na ramena. Zasvetilo se je in je ugasnilo in bela roka je zaprla okno.

Peter je gledal s sanjajočimi očmi; gledal je še in je sanjal, ko že ni bilo nikjer več črnega poslopja in so visela na vseh straneh od neba do zemlje težka siva zagrinjala.

Nagnil je glavo in je sanjal in dremal; dremal je tudi Luka in kobila je pokimavala v spanju z debelo glavvo . . .

Pokrajina je bila tiha in čemerna in se je razprostirala v neskončnost. Voz se je pomikal počasi; po blatni cesti, po izumrli zemlji je kobalila čudna žival, Bog vedi kam in Bog vedi čemu.



## II

Velika hiša je stala ob vodi; brez števila oken je strmelo topo v valove, mala mrtva okna, ki ni bilo nič življenja za njimi, oči bolehnne, čemerne starosti in dolgočasne smrti. Sredi mesta je stala hiša, ali bila je samotna, kakor na pusti kraševiti planoti. Polovico stanovanj je bilo praznih, sobe so bile vlažne in temne.

Lepo so sprejeli in pozdravili Petra. Njegov gospodar, varuh in sorodnik je bil hišni oskrbnik in je stanoval v veliki pritlični sobi. Debel, čokat človek je bil, glavo pa je imel mačjo; ko je sprejel Petra na pragu, se je smehljajal, da so se stresali ščetinasti brki in male, okrogle oči so gledale prijazno.

»Le naprej, Peter, zdaj si naš; nič se ne boj, Peter!«  
Prijel ga je za roko in ga je peljal v sobo.

Voznik Luka je stal v veži, pomrmral je in se je vrnil k vozu.

»Prokleti ljudje so to . . . ubogi fant!«

Pljunil je, sedel na voz ter švrknil po kobili.

Peter je sedel za mizo, tudi varuh je sedel, oprl je oba komolca ob mizo ter gledal Petru v obraz s smehljajočimi očmi.

»Torej Peter ti je ime. Jaz pa sem tvoj sorodnik, reci mi stric! Ali ti je prav tako?«

»Prav!« je odgovoril Peter in neprijetno mu je bilo.

»Pijan je!« si je mislil.

»Koliko let imaš?«

»Dvanajst sem jih dopolnil.«

»Šele! Človek bi mislil, da si jih štirinajst . . . saj se boš že skoro ženil!«

In okrogli podbradek se je zazibal.

»Zdaj pa natanko poslušaj, Peter, da boš vedel, pri čem da si. Tvoja teta, Bog ji daj dobro, ki te je tako lepo vzgojila in izredila, se je spominjala nate še tudi v svojem testamentu. Zapisala ti je petsto goldinarjev . . . Ali razumeš?«

»Razumem!« je odgovoril Peter in zmerom bolj strah ga je bilo strica. Rad bi vstal in pobegnil.

»Tisti denar je tvoj, zapomni si, jaz sem samo oskrbnik njegov. Zato imaš pravico, da zahtevaš zmerom natanek račun. Denar je namenjen za tvoje šolanje, ali fant, šola je draga! Jaz sem hotel, da bi se učil kaj pameznega, tvoja teta pa je bila trmoglavka, Bog ji daj dobro! Pojdi torej v šolo! In zdaj poslušaj, kaj ti še povem! Ali poslušаш?«

»Poslušam!«

»Stanoval boš pri meni in jaz te bom redil in oblačil. Za hrano in stanovanje ti na mesec ne zaračunim več nego dvanajst goldinarjev. Če ti je preveč, tak povej!«

Peter je odkimal.

»Za obleko in druge potrebe pa ti napišem nastanek in pošten račun ob koncu vsakega meseca. Tako bo najbolje za obadva. Jaz sem bil zmerom prijatelj vestnih računov, zato ker ne maram sitnosti in prerekanj. Saj se nisem pulil za to jerobstvo! . . . Poglej, Peter, skozi okno: tam prihaja tvoja nova gospodinja, ki ji boš rekel teta. Ali ti je všeč?« Namuzale so se ustnice in spet se je zazibal okrogli podbradek.

Peter je pogledal skozi okno. Tam je prihajala ogromna ženska, visoka in široka, obraz rdeč, na glavi majhen črn klobuček z dolgim peresom, ki je bingljalo nad čelom in v roki prav tako smešno majhen košek. Stopala je z drobnimi koraki in telo se je zibalo in stresalo. Ugledala je Petra ob oknu in je pozdravljala z roko.

»Kako ti je všeč? Rad jo imej, dobra ženska je!«

Okrogle oči pa so mežikale hudobno in Petra je bilo strah.

Hrupoma so se odprle duri, prizibala se je teta, zibala se je do mize in se je sklonila k Petru in ga je poljubila na čelo z debelimi mokrimi ustnicami.

»Zdaj si torej pri nas, ti ubogi otrok, ti sirota!«

In solze so ji stopile v oči.

»Ali ti je res Peter ime?«

»Res!« je odgovoril Peter in se je čudil.

»Kako grdo ime! Ali zato te imam vendarle rada! Mi smo imeli fanta, ki mu je bilo ime Slavko, pa je umrl . . .« In oči so se vdrugeč orosile.

»Tako lep in dober otrok je bil . . . Ampak ti si lačen, Peter . . . jaz bi ti rekla rajša Pavel, čeprav je bil tudi sv. Peter velik svetnik . . .«

»Dàj, dàj, Mici, napravi kosilo!«

Okrenila je sunkoma glavo, zravnala se je in pogledala moža srepo v obraz; lica so ji zardela, na čelu se je prikazala debela žila, kakor pijancu.

»Kako pa govoriš? Kako pa gledaš? Ali si ga že spet?« Iztegnil je roko, kakor preplašen otrok.

»Jaz?«

»O, ti ne, žival pijana!«

S težkimi koraki, zibajoča se kakor ladja, je odšla ter zaloputnila duri za sabo.

On se je ozrl za njó z lokavim, hudobnim pogledom. »Ali si jo slišal? Pa ga sama rada sreblje! Boš že še opazil, saj imaš dobre oči. Že navsezgodaj ga sreblje! . . . Zdaj pa dalje z najino stvarjo! Jutri kupiva knjige in knjige so drage, fant! Kopnèl bo kupček, kopnèl, dasi je prav čeden kupček. Jaz, dragi moj, sem sam siromak; ti imaš petsto goldinarjev, jaz jih nimam . . . Ali si lačen? Zdaj je enajst, ob dvanajstih bo kosilo. Prej ne kosimo

nikoli . . . In še zmerom sediš tukaj kakor romar. Sleci se no, sleci; veliko boš še porabil obleke! . . . No, vstani, Peter, pokažem ti, kje boš spal . . .«

Petru je bilo, kakor da bi sanjal. Grde sanje, ko sedi človek in bi pobegnil, pa ne more pobegniti, zajokal in si ne upa zajokati . . . To je bila neizmerna pokrajina, pusta in strašna; konj je stopal, kolesa so se vrtela, ali voz se ni premaknil; sivo nebo pa se je nižalo, legalo je na prsi, na srce. Nič ni slišal in ni mislil, samo velike žalosti je bil poln, tiste žalosti, ko čuti človek nejasno, sluti od daleč, da nikoli ne bo kraja tej pusti poti in da se nebo nikoli ne bo zjasnilo.

»Saj nisi pijan, Peter! Pokonci se drži pa krepko stopaj! . . . To je tvoja izba, tukaj se boš učil in tukaj boš spal. In zdaj se lepo sezuj in sleci suktnjo, ti romarski Peter!«

Gospodar je šel in je prislonil duri; Peter pa je stal nepremično, z upognjeno glavo, roko na kljuki in je poslušal; ko so se oddaljevali težki koraki in so se odprle in zaprle zunaj duri, je pritisnil narahlo za kljuko. Ne mogel bi se geniti in dihati bi ne mogel, če bi se svetilo iz sobe in bi čutil, kako se ozira lokav pogled skozi špranjo.

Izba je bila majhna in nizka, stena ob desni je bila vlažna do vrha. Nič okraskov ni bilo, nič podob, samo v kotu je bilo pribito črno razpelo, pod razpelom pa je visel velik molek. In Peter ni vedel, kako se mu je zgodi-

lo: izpreletelo ga je od obraza do nog, sklonil je glavo pod črnim razpelom ter se je pokrižal.

Okno ni kazalo na prostrani beli trg pred hišo, temveč na umazane rumene valove, ki so šumeli tam spodaj, komaj pet korakov od okna. Stal je ob oknu in je gledal dolgo. Kakor oblaki po nebu, tako so hiteli valovi; neprestano so hiteli, zmerom drugi in bilo je, kakor da so zmerom isti. Hoteli so pobegniti Bog vedi kam, v lepo daljavo, hiteli so in se niso mogli geniti . . .

Začul je zunaj krilk in spoznal je glas gospodinje, ki je bil visok in hripav, kakor da bi rezal z nožem po steklu. Slekeli si je suknjo ter sezul blatne čevlje.

»Obadva sta pijana, pa se prepirata. Obadva sta hudobna . . .«

Tedaj so se oglasili v sobi urni drobni koraki, duri so se odprle na stežaj in Peter se je ves stresel, zasvetilo in zameglilo se mu je pred očmi.

Na pragu je stalo mlado, morda dvajsetletno dekle; obraz je bil jasen in vesel, veselo so sijale oči in lica so rdela. Na glavi je imela klobuk z velikko rdečo pentljo, bluza je bila rdeča in tudi predpasnik je bil rdečerožnat. Tako se je zasvetilo kakor samo sonce.

»Ali si ti naš fant? No, pokaži se malo! Sestradan si, ubožec, ampak tvoje oči so lepe. Poglej mi naravnost v obraz!«





Peter je zardel, ali pogledal je bistro s široko odprtimi blestečimi očmi.

»Midva bova prijatelj, Peter!«

Zunaj je zarezalo z nožem po steklu in Peter je ostal sam. Lepo veselje mu je prišlo v srce. Kako se je moglo zgoditi, da je bil pozabil tako hitro na vse tiste sanje o velikem belem mestu, o širokih ulicah in pozlačenih balkonih? Zdaj se je bilo napravilo to mesto samo in ga je ljubeznivo posetilo. In Peter mu je bil zelo hvaležen, ko se mu je ozrl v obraz s široko odprtimi blestečimi očmi

»Peter!«

Gospodinja je nosila kosilo na mizo, gospodar je sedel čemerem, pest ob čelu, v obraz rdeč in zabuhel. Tudi gospodinji se je že poznala zabrekla žila na čelu.

»To je naša Olga!« se je ozrla gospodinja na Petra z neprijaznim pogledom. »Meni boš rekel teta, Olgi pa gospodična.«

»Sva že prijatelja, ampak ne reci mi gospodična, Olga mi reci!«

»Saj nisi krav pasla z njim! Spodobi se, da ji rečeš gospodična in pri tem ostane! . . . Kako je sestradan!«

Peter je strahoma odložil žlico.

»No, le jej, zato je jed na mizi! Nikar ne bodi tako občutljiv! . . . Jaz mislim, da bo križ s tabo.«

Peter se je ozrl na Olgo in bilo mu je dobro. Ali opazil je, da njen obraz ni bil več tako vesel in prijazen; obrvi so bile nižje nad očmi in ustnice so bile tanjše, tudi rdečica na licih ni bila več tako gorka. In Peter je bil vesel, da je bilo tako.

Po kosilu se je Olga poslovila in ni je bilo domu do večera; hodila je v mesto šivat. Peter je stal v sobi ob oknu; sonce je svetilo na trg, svetilo je na rdečo bluzo, na rdečo pentljo. In ko se je izgubila med ljudmi, tja v ozko ulico, tudi sonce ni svetilo več. Nato se je Peter napravil, da bi šel v mesto. In šel je preko trga, trg pa se mu je zdel zelo prostran in on sam je bil tako majhen, da ga je obšla malodušnost in plahost.

Zakaj začutil je grenko, kar je čutil samo polujasno, odkar so gledale izkušeno njegove mlade oči. Začutil je, da je sam in tuj na svetu, da nima nič opravila z vsemi ljudmi, ki hodijo mimo njega in se smejejo in razgovarjajo veselo. Kar govore, mu je tuje in tuje mu je vse njih nehanje. Skrbel bi lahko in se lahko mučil, da bi prišel mednje, tako da bi se ozirali nanj kakor na svojca, ali zastonj bi bila vsa skrb, nikoli bi ne prišel mednje. Tudi tiste lepe bele hiše so tuje, velika svetla okna gledajo nanj in ga ne vidijo.

Sram ga je bilo, hoditi ni znal, ni vedel, kam bi spravil roke in tako se je vrnil, preplašen in žalosten. In vedel



je, da sije sonce tam na ulicah in da so ljudje gosposki in veseli in da se veselo svetijo lepe bele hiše.

»Odkod pa ti, romar, ti stari Ahasver s potuhnjeno mladim obrazom, ti lažnivec po rojstvu? Kaj pa ti med ljudmi? Ti, ki si videl smrt, ko si se rodil?«

»Jutri pojdem!« si je mislil Peter. »Ne morem še tako brž na dolga pota in tako sam.«

Ali bil je otožen in osramočen, zakaj čutil je, da samo iz strahu, iz otroške plašljivosti ni mogel dalje. Strah ga je bilo življenja, ki je bilo tam tako glasno in veselo. In takrat se je spomnil z ljubeznijo in hrepenenjem na tisto pusto, neizmerno pokrajino, ki ji ni bilo konca nikjer. Konj je stopal in kolesa so se vrtela, ali voz se ni ganil, zakaj tam je bil njegov dom.

Stopil je v vežo, ali pred durmi stanovanja se je premislil in je šel po veži dalje. Veža je bila zelo široka, toda temna in hladna; bilo je čudo, da je ugasnila svetloba dneva takoj na pragu. Iz veže je vodilo veliko število stopnic na obeh straneh. In po najširših stopnicah se je napotil Peter navzgor. Prišel je v prvo nadstropje in tam so se križale ozke veže na desno in na levo; temne so bile vse in vlažne, tupatam je viselo perilo na vrvi; časih je srečal slabo oblečeno, grdo žensko, ali srečal je tudi mlado dekle, oblečeno v umazane in posvaljkane gosposke cunje; žvižgala je, ko je prišla po stopnicah dol in mimogrede ga je prijela za uho. Peter se je stresel, ozrl

se je za njo in je hitel dalje, zmerom po stopnicah, po vežah in mostovžih.

Skoro vse duri, ki je prišel mimo, so bile zaprte; tiha in samotna je bila dežela, vsa izumrla. Stopil je časih oprezno k durim, prijel narahlo za kljuko, stresel nato močnejše, ali samo zaškripalo je, zabobnelo zamolklo in oglasilo se ni od nikoder.

In kakor je romal, je raslo veselje v njegovem srcu, globoko, mehko veselje, kakor ga čuti človek, ko se vrača na dom, ki ga ni videl že tako dolgo. Nič mu ni bilo tujega; čudil se je, ali čudil se je kakor popotnik, ki ogleduje po mnogih letih, polnih žalosti, polupozabljeno domovino, nanovo postavljeni plot ob vrtu, pobeljeno kapelico na križpotu, novega petelina na razdrapani strehi soseda Marka, ki se je postaral in sedi na pragu, kadi iz kratke pipe ter pljuje preko ceste.

Veselo je hodil Peter, hodil je ter je postal pred durmi, ki so bile odprte na stežaj. Prav blizu duri je bilo ognjišče in na ognjišču so se pražile v ponvi razrezane ledvice. Na nizkem čevljarskem stolu je sedel razkoračen starikav človek, opiral je komolca ob kolena, glavo v dlani ter je gledal pazljivo v ponev. Starikav je bil na prvi pogled samo zategadelj, ker je bil kocinast po vsem obrazu in tudi po vratu in ker so mu bila lica splahnela in vsa nagubana. Na glavi je imel turški fes in izpod fesa so gledali razmršeni lasje. Peter je stal in je gledal.



Polagoma se je obračala starikava glava in leno se je vzdigal pogled od ponve.

»Čegav pa si ti, fant?«

»Jaz sem Peter Novljan,« je odgovoril Peter mirno.

»Če si Peter Novljan, pa malo potrpi, bova skupaj kosila. Ali si že kosil?«

»Že.«

»Kako pa prihajaš na tak način v to hišo? Prebivavci te hiše, o Peter, ne kosijo nikoli opoldne. Ne morda, da bi trpeli pomanjkanje, temveč samo zaradi protesta proti drugim ljudem, ki ne stanujejo v tej hiši in ki imajo navado, da jedo trikrat na dan, nekateri celo še po večkrat. Ali si že videl kdaj človeka, ki je kosil šele ob treh popoldne v takile ponvi in na takemle ognjišču pražene ledvice?«

»Nikoli še.«

»Torej nisi še prišel v dotiko z elito slovenskega naroda. In tvojega življenja žalostna usoda te je pripeljala zgodaj dovolj v to hišo.«

Postavil je ponev na rob ognjišča; cvrlo se je tam še malo, nato je utihnilo in prijeten duh se je razprostrl po izbi. Peter je zapazil, da je bila izba skoro čisto prazna; postelj je stala ob steni, v kotu pa je ležalo par raztrganih in zamazanih knjig.

»Prisedi, če hočeš, pa jej!«

Ponudil mu je nizek zaboj in Peter je sedel.

»Jaz se pišem Jakob Mrva in sem vesel, da nima tega imena nihče drugi od mene. Celo mojemu očetu je bilo ime Martin. Ako boš dalj časa občeval z mano, se boš navadil mnogo lepega in koristnega. Ena sama ura poštene in poučne družbe je vredna več nego leto dni šole. Kar ti vzame šola, in to so vse lepe čednosti, ki so ti prirojene, ti vrne družba. Ali med družbo in družbo je velik razloček, ki ga spozna človek šele po dolgoletnih bridkih izkušnjah. Precej dobro merilo je, da se ogiblji družb, ki ti jih priporočajo predstojniki, učitelji, varuhi in drugi taki ljudje, ki ti stavijo neprestano hudobne zanke in ki jim je edini cilj in smoter, da te uničijo na duši in na telesu . . . Zdaj sva pokosila in tako zbogom, Peter Novljan. Po kosilu rad malo zaspim in kadar spim, ne maram družbe, zakaj razgovarjam se v sanjah le redkokdaj.«

Peter je šel in je nadaljeval svojo pot. Dolgi in tihi so bili mostovži, dišalo je po vlagi in plesnobi. Hodil je in je pritiskal narahlo za kljuke, odprle pa so se malokatere duri. Odprle so se duri in z ležišča v kotu se je dvignila plešasta glava. Jetične oči so se ozrle svetlo in topo proti pragu.

»Kdo me moti?«

Peter se je prestrašil, ali stal je kakor vkovan.

»Jaz sem Peter Novljan.«



»Torej pridi notri, ali pa ostani zunaj, samo duri zapri!«

Peter je ostal v izbi in je zaprl duri.

»Ne maram, da bi se prehladil teden dni pred smrtjo. Po kaj si pa prišel?«

»V tej hiši stanujem,« je odgovoril Peter in sram ga je bilo. Starec je zakašljaj; govoril je nerazločno, z osornim, suhim glasom. »Ti si pa zgodaj začel, fant; saj ti je komaj štirinajst let, kaj?«

»Dvanajst.«

»Dvanajst! Pa si že prišel umirat! Ta hiša je mrtvašnica — ljudje umirajo tukaj ali na telesu, ali pa na duši. Navadno oboje hkrati. Kdor pride, je izgubljen. In drugi tako ne pride, kakor tisti, ki je bil izgubljen že ob rojstvu. Samo to me jezi, Peter Novljan, da sem izgubil stavo.«

»Kakšno stavo?«

»Tamle zraven je stanoval fant, izmed tistih študentov eden, ki študirajo in ki torej nikoli nič ne dosežejo. Tako je bil pameten in vsega duha poln, da se ga je prijel naposled lakot in jetika. Odkrij se, kadar prideš mimo njegovega groba. In stavila sva, kdo da umrje prvi, za pet lepih dišečih mandeljnov sva stavila, Bog vedi zakaj za pet mandeljnov. In še tisti večer je potrkal na zid in je umrl.«

Starec je zakašljaj in se je obrnil v steno, Peter pa je šel in je pogledal v sosednjo izbo. Duri so bile odprte, v izbi pa je bilo vse razmetano; na postelji, na tleh knjige in časopisi, na ognjišču par raztrganih čevljev, copate sredi izbe, na oknu pipa in tobak; v kotu je ležala polomljena stenska ura, nad posteljo pa je visela živobojna slika svetega Jurija, ki je bil nameril dolgo sulico v zmajevo žrelo. Peter je stopil k postelji in si je ogledoval knjige. Pisane so bile v nerazumljivih jezikih, slovenske so bile samo Prešernove Pesmi, stara in zelo obrabljena knjiga. Peter je bral, nato je sedel na posteljo, lica so mu rdela in bral je do konca. Čudne besede so bile, polurazumljive in božje lepote polne — tiste lepote, ki jo sluti človek od daleč in je ne doseže nikoli. Zasvetilo se je in Peter je ugledal skozi otožnih verzov poluprozorni pajčolan tisti obraz, ki se je bil nekoč prikazal ob oknu; svetli lasje so padali na ramena, zasvetilo se je bilo in je ugasnilo in bela roka je zaprla okno. To je bilo tedaj, ko se je razprostirala vsenaokoli otožna jesenska ravan . . .

Mrak je bil legel v izbo; Peter je stopil v vežo in v veži je bila noč. Obrnil se je na levo, ali vrnil se je kmalu, ker se mu je zazdelo, da se ni bil nameril v pravo smer. Ali tudi na desni ni bilo stopnic, ki bi vodile navzdol. Ni se hotel vračati in tako se je napotil po stopnicah navzgor. Ozke so bile in čisto temne in ko so nehale, je stal Peter kakor na prostranem trgu. Tam ni bilo stopnic ne nav-



zgor in ne navzdol, pač pa so držali mostovži na vse strani, kakor žarki iz gloriole. Bilo je svetlejše, Peter pa ni vedel, odkod je prihajala tista bleda, jetična svetloba.

»Naj bo v božjem imenu!« si je mislil in se je napotil po tistem mostovžu, ki je bil najbližji. »Nekam že pridem in če zaspim na stopnicah, tudi ne bo nič hudega.«

Tako je šel, koridorju pa ni bilo konca. Stopil je in bi bil skoro padel po stopnicah. »Glej, in vendar mu je bil kraj. Saj sem vedel, da ne romam v večnost!« Stopnic je bilo mahoma konec in Peter se je začudil, ko je stal na istem mestu, odkoder se je bil napotil.

»Ne bom hodil dalje!« si je mislil. »Tja pojdem k starcu, ali pa k sosеду, ki ga ni doma in ležem na tla. Čemu bi zdaj iskal poti, ko je ne najdem v temi . . .«

Stopil je urneje, šel je mimo vseh duri, odprte pa niso bile nobene.

»Ob tej strani so bile, pete ali šeste.«

Poskušal je, ali kljuka se ni vdala; kolikor daleč je tekel mostovž, so bile vse duri zaklenjene in če je trkal, ni bilo glasu.

Postal je in je pomislil.

»Po oni strani sem bil šel gor in po tej sem prišel dol — čemu pač iščem tukaj tistih starcev?«

Koraki so se oglasili od nekod, ali odzgoraj ali odzdo-laj, nekdo je govoril zelo naglas in se je smejal, bližalo se je, prišumelo je mimo, najprej ženska, potem moški;

ženska je tekla in se je smejala z zasoplim glasom, moški se je opotekal in je klel; hrumeč sta prišla mimo, odmevalo je še dolgo po mostovžih, nato je utihnilo.

»Pač ne bo drugače, da zaspim na mostovžu,« je premišljeval Peter. »Samo, da bi pripraven prostor dobil!«

Truden je bil in zaspan, srce pa mu je bilo mirno. Tako mirno mu je bilo, da se je iz gole hudomušnosti spominjal na strahove iz lepih bajk, na tistega mrtveca, ki je padal kosoma od stropa ter se tam pobiral in zravnal, na obešenca, ki je stopil opolnoči z vislic, zažgal si tam ogenj ter si grel premrle ude, na tiste kratkočasne strahove, ki so kegljali s svojimi glavami; in še tistega strahu se ni bal, ki ga v nobenih pravljičah ni in ki ga vidi človek samo v težkih sanjah ter pozabi nanj, ko se predrami: samo še velike oči gledajo iz temè in na tleh se plazijo pritajeno in se bližajo železni kremplji.

Naslonil se je ob zid; gorko in prijetno mu je bilo po vsem telesu, trepalnice so mu bile težke.

»Ali čudno je, da me ne kličejo, da me nič ne iščejo! Velika je pač hiša in dolgi so mostovži — Bog vedi, če jim morda še konca ni in se razprostirajo prav do tiste pokrajine, kjer se pomika po blatu neroden voz in ne more dalje . . . Tako bi me pač ne našli . . .«

Nerodno mu je bilo sloneti, spustil se je polagoma ob zidu na tlà in je naslonil glavo na roke, noge pa je skrčil

prav k životu. Za hip ga je izpreletel mraz, nato pa ga je oblila vsega sladka toplota.

»Zelo prostrana je pokrajina, še konca ji morda ni . . . Mostovži, stopnice, vsekrižem . . . In zakaj bi človek iskal, zakaj bi romal in se mučil, ko lahko leže ter si odpočije . . .« Zdrznil se je, mrzla kaplja mu je bila padla na čelo.

»Lepo sem si postlal!« si je mislil že v poluspanju, ali prebral si ni, gorko mu je bilo in prijetno, a ni se hotel geniti.

In vračala se je pokrajina, vračala pa se je tudi tista hiša, kjer se je bilo odprlo okno in se je prikazal obraz device; svetli lasje so padali na ramena, zasvetilo se je in je ugasnilo, bela roka je zaprla okno . . . On pa je mislil nanjo v svojem srcu in je hrepenel, da bi jo videl. Zato je vstal in se je napotil, kolikor tudi je bila prostrana pokrajina in če so bili mostovži še bolj dolgi, stopnice še bolj visoke. Šel je in tam nad stopnicami mu je prišla naproti, rdečo bluzo je imela in na klobuku rdečo pentljo, predpasan pa rdečerožast predpasnik. In tedaj je on pokleknil prednjo in je vzdignil obraz, ko se je sklonila k njemu, ter se je ozrl nanjo z veselimi bleščečimi očmi. . .

Smehljaj se je in je zaspal.

## III

Zima je prišla in je prišel Božič, lep čas je bil. Zavit v suknjo, gorák robec okoli vrata, je sedel Peter za mizo pred svetilko. Mraz je bilo v sobi, tam v izbi, kjer je stala njegova postelja, pa se je delal led na steni. V sobi so kurili, ali gorko je bilo samo zraven peči; tam je bila postelja in na postelji je ležala gospodinja, vroča in zabuhla v obraz, težko sopeča. Komaj se je mračilo, je tožila, da jo boli glava, legla je in je stokala v spanju, iz ust pa ji je dišalo žganje. Stric, mizar, je bil v delavnici, ki je bila na onem koncu hiše; vračal se je pozno v noč in se je opotekal; govoril je z neokretnim jezikom, nato je legel in je takoj zaspal. Tedaj se je odpravil tudi Peter, zakaj v sobi je bil dušljiv in težak vzduh . . .

Sedel je za mizo in zraven je sedela Olga, nekoliko sklonjena, tako, da je svetila luč naravnost na njen obraz in na par svetlih kodrov nad čelom. Pogovarjala sta se šepetaje, da bi ne zbudila gospodinje. Zgodilo pa se je tudi, da je bila soba čisto tiha in prazna in tedaj sta sedla k peči, Olga na posteljo, Peter na nizek stolec pred njenimi nogami.



Zunaj je snežilo v debelih kosmih; kadar je zanesel veter, je tipalo po oknih kakor z mehкими prsti. In trg tam zunaj je bil prostrana snežena ravan, so se vzdigali tam nizki holmi in so se širile doline, tudi razgažene blatne poti so se križale na vse strani. Na mizi tam pa je gorela zaspano svetilka; samo na stropu, na mizi je bila rumena otožna svetloba. V peči je zaprasketalo, zasvetilo se je, vesela rdečežarna luč je zabliskala skozi durce, švignila preko lepega obraza, preko belih rok in zablješčale so se široko odprte, sanjajoče oči.

»Ali si prebral do konca?«

»Do konca. Jaz mislim, da je vse tisto res, kar je napisal Jurčič . . . Tudi jaz sem že videl tisto pot, ki vodi na graščino. Lepa bela je sredi zelenega gozdiča . . . jaz sem jo videl . . .«

»Kje si jo videl?«

»Ne vem . . . Tudi tisto gospodično sem že videl . . .«

»Kje si pa videl njó?«

»Nekoč, Olga, smo se peljali po tako žalostni cesti in hipoma sem jo ugledal ob oknu . . .«

»Ali se ti ni sanjalo, Peter?«

»Nič se mi ni sanjalo . . . in vam je bila čisto podobna . . . vsa . . .«

Olga se je zasmejala.

»Ali je imela tudi take lase in tako bluzo, vse kakor jaz?«

»Lasje so ji padali na ramena . . . in tudi bluzo je imela tako . . . spominjam se . . .«

»Kako živo ti je v spominu!«

»Zmerom sem mislil nanjo . . . zato ker nisem nikoli videl nič lepega . . .«

Govoril je s tako globokim, resnim glasom, da se je Olga začudila. Tudi obraz njegov je bil resen, malo zaradel od toplote, ki je kipela iz peči.

»Kako si ti smešen, Peter, kadar si tako resen!«

Zasmejala se je in se je sklonila ter ga pobožala z dlanjjo po obrazu. Peter se je umeknil in sram ga je bilo. »Nič se ne boj, saj te imam rada, Peter! . . . Ali se več ne spominjaš, kaj si mi obljubil?«

Peter se je ozrl nanjo boječe z vlažnimi očmi, nato je vstal, stopil k mizi ter listal po knjigah. Roka se mu je tresla, ko je našel lepo popisano list ter ga prinesel Olgi.

Primeknila se je bliže k peči, tako da jo je oblila po licih, po vratu in rokah rdeča svetloba; brala je in se je smehljala.

Na listu pa je bilo napisano z velikimi lepimi črkami:

Ko bi jaz bil bogat in velik človek, o kaj bi Vam vse prinesel, Olga!

Spomladi rdečih pomaranč in vijolic, ki lepo dišijo in belih šmarnic.

Poleti gorečih nageljnov in rož, ki rastejo na vrtu in sladkih češenj.

Jeseni grozdja polno naročje, rumenih jabolk in žametnih breskev in rožo jesensko.

Pozimi kolača za sveti Božič in tisti cvet, ki poganja pod snegom in smrekov vršiček.

In kaj bi nazadnje Vam še prinesel?

Vse svoje vdane želje, Olga,

Zadnja vrstica pa je bila prečrtana. Olga se je sklonila še niže, tako da so se ji usuli razpleteni kodri na čelo in so se svetili, kakor v rdečem ognju.

»Zakaj si to prečrtal, Peter?«

—In kaj bi nazadnje Vam še prinesel?

Vse svoje vdane želje, Olga, in svojo ljubezen.

Vzdignila je glavo, njene oči so bile velike in resne.

»Ubožec, Peter!«

Ali nato ga je prijela z obema rokama za lica, vzdignila mu je glavo in ga je poljubila naravnost na ustnice. Peter je bil zatisnil oči; ko že ni čutil več toplih rok na licih, je bila njegova glava še zmerom globoko nagnjena nazaj, oči so bile še zmerom zatisnjene, čelo pa je bilo belo in mrzlo. Tresel se je, roke so mu omahnile, Olga mu je položila roke na rame.

»Bodi priden, Peter, ti ubogi fant!«

Vstal je kakor v sanjah, ozrl se je po sobi, nato je pobegnil v izbo. Tam je legel na posteljo in je pritisnil obraz na zglavje, ki je bilo mrzlo, kakor prevlečeno z ledeno skorjo . . .

Bilo mu je, kakor da bi ga bil nekdo nekoč zelo ljubil. Nič ni vedel, kdaj je bilo in kjé, tudi obraza se ni mogel več domisliti. Tam je bilo, v tisti deželi, ki srce hrepeni po njej in ki jo vidi človek samo od daleč, skozi žalostni pajčolan sivega jesenskega neba. Zdavnaj je bilo in Bog vedi, če je bilo, ali Peter se je spominjal, kaj je ljubezen. Po licih ga je pobožala topla mehka roka in ljubeznive oči so se ozrle nanj čisto od blizu, tako od blizu, da se je ves tresel in bi zakričal, zajokal naglas od prevelike sreče. Bog vedi, kdaj je bilo in kje; videl je samo od daleč tisto deželo, skozi pajčolan sivega jesenskega neba, ko se je vozil po dolgočasni pokrajini in je stopal konj ter pokimaval z glavo, pa se voz ni ganil z mesta . . .

In kadar mu je bilo tako lepo in žalostno pri srcu, je šel v goste k študentu Pavlu; študent Pavel pa je bil zaljubljen v Olgo in je stanoval v tisti razmetani izbi poleg starca, ki je umiral in ni mogel umreti.

Peter ga je spoštoval brezkončno in želel je zmerom, da bi se ponižal pred njim kakorkoli, služil mu po hlapčevsko. Študent Pavel je bil človek dolgega in koščenega telesa, obraz mu je bil sivkaste polti in dasi je bil mlad, mu je obrobljala lica gosta rdeča brada; tudi obrvi so bile rdeče in zelo košate.

Peter je bral pri njem knjige; vseprek, kar je ležalo na postelji in na tleh. Študent ga ni motil in ga je ostavil v



izbi samega, kadar je šel; duri so bile zmerom na stežaj odprte.

»Beri vse, kar ti pride pod roko!« mu je rekel. »Beri dolgočasne in zlagane šolske knjige, molitvenike in razuzdane povesti, Andrejčkovega Jožeta in nemške klasike, počenši s klavrnim Klopstockom! Tako kakor nosi otrok v usta vse, kar doseže. Ni je stvari na svetu, ki bi se mlad človek ne učil iz nje. Poglej jih, ki se ravnajo natančno po dobrih naukih, ki se pasejo dostojno po odkazani jim gredi! Suha jim je duša in če si žejen, ne omočiš si ustnic pri njih . . . Čez plotove, prijatelj, in čez jarke, pa ti bo duša vesela!«

Mraz je bilo v izbi, bolj mraz nego na mostovžu. Vso zimo je bilo okno z rožami prepreženo. Sedela sta na postelji v zapeti suknji, ovratnik zavihan, noge zavite v plahto.

Peter ga ni prašal ne po domu, ne po očetu in tudi ne po življenju njegovem. Ljudje so pravili čudne reči, da se je bil pritepel Bog vedi odkod in da je razcapanec in vagabund. Peter pa ga je ljubil in grenko mu je bilo pri srcu, kadar se je spomnil na študenta, ki je umrl v hlevu, brez zakramentov in brez človeka . . .

Prišel je bil študent Pavel in je poljubil Olgi roko in se je ves izpremenil. Govoril je malo in kadar je govoril, so bile njegove besede hladne in neresnične. Peter mu je gledal v obraz in žal mu je bilo, rad bi mu bil povedal kaj

ljubeznivega, da bi ga razveselil. In videl je, kako se je Pavel sklonil v polumraku ter poljubil Olgi bele prste; Olga pa mu je odtegnila roko.

Bled je bil Pavlov obraz in čisto upal. »Ali greš z mano, Peter?«

Glas mu je bil hripav, prisiljeno vesel.

»Lepo je zunaj, pojdiva se izprehajati!«

Peter se je ozrl na Olgo.

»Le pojdi, strica še ne bo kmalu!«

In tudi njen glas je bil prisiljeno miren in žalosten je bil njen obraz.

Peter je oblekel suknjo in šla sta. Visok sneg je bil zunaj, mehak, da se je udirala noga do kolena. Ali snežilo ni več, čisto in jasno je bilo nebo, vse polno zvezd, ki so sijale mirno.

Študent je zavil v stran, gazil je izcela.

»Ali bi se kepal, Peter?«

»Dajva se!«

Smejala sta se, obsipavala se zbliza z mokrim snegom in kmalu sta bila obadva razgreta in potna. Študent je nenadoma postal, vrgel je kepo na tla ter si privihal ovratnik.

»Dovolj je; zapni si suknjo, Peter, da se ne prehladiš!«

In šel je z urnimi koraki po razhojeni poti, glavo sklonjeno, roke v suknji. Peter je hitel za njim.

Prišla sta do krčme, pred durmi je preštel študent denarje in nato sta vstopila. Soba je bila prazna, krčmar sam je slonel za mizo in je dremal, dolga pipa mu je bila zdrsnila iz ust na kolena. Od stropa je visela umazana svetilka, polumrak je bil v sobi. Iz kuhinje je pogledalo rdečelaso mlado dekle, še pol otrok; študent je zaklical in prinesla jima je vina.

»Ali imaš rad rdečelaske?«

Peter mu je pogledal v obraz in se je čudil.

»Poglej, kako fino belo polt ima na podbradku, na vratu, celo na rokah . . . No, premlad si še!« Dekle se je zasmelo naglas z nelepim rezkim smehom in se je vrnilo v kuhinjo.

Študent je naslonil oba komolca na mizo in je skrilo čelo v dlani. Govoril je, ne da bi se ozrl na Petra.

»Rekel sem ti nekoč, da ti ni treba zahajati k Mrvi. Le zahajaj, Mrva je pameten človek! . . . Zakaj pa si nisi natočil, kaj ti bom jaz?«

Petru je bilo hudo; videl je, da se mu je bil prijatelj popolnoma izpremenil. In tudi čudil se je, kako je pil; mahoma je bila steklenica prazna in rdečelaska je prinesla drugo. In kakor je pil, so mu rdela lica, so mu žarele zmerom bolj oči.

»Res je sicer, da je Mrva kadaver, mrhovina, in drugega nič. Samo par duhovitih misli je njegovih; gloje jih in jih bo glodal do smrti. Drugače pa je kakor tale miza, še

manj; ne sebi ni potreben, niti drugemu nikomur . . . No, kaj bi, nič se ne jezim nanj . . . saj ni treba, da bi služil . . . morda je prav njegovo življenje najbolj pravo . . . O prijatelj, kako težko in žalostno je meni pri srcu!»

Peter se je stresel; tudi njemu je bilo težko in žalostno. »Saj ne zameriš, da ti pripovedujem stvari, ki jih ne razumeš. Ali če bi tebe ne bilo tukaj, bi jih pripovedoval tejele mizi, ali pa svetilki, ki dremlje tam nad nama . . . Mislil sem že, da je pri kraju s tistim ničvrednim divjaštvom, ko misli človek, da je več nego človek, pa je komaj pes. Zastudili so se mi že bili tisti ljudje, oholi, častiželjni in obenem tako zavistni, tako klavrni, in umažani . . . Toda glej, samo dvoje poti je: ali tja, ali pa —«

Študent Pavel je vzdignil sunkoma glavo ter je podrgnil s palcem okoli vratu. »Zakaj?« je vprašal Peter resno. Strnil je bil obrvi in stisnil ustnice. Pavel pa je govoril bolj počasi in tiše, kakor da bi se razgovarjal sam s seboj.

»Seveda bi se dalo misliti, da bi živel, kakor živijo drugi ljudje. Da bi se vrnil v družbo. Kaj nisem sposoben? Ako se premerim natanko in pošteno od glave do nog, vidim, da nisem manjši nego so povprečno ljudje tam zunaj . . . Ali Bog vedi, kaj je, kar me drži za roko in me vodi po drugih potih . . .«

Nasmehnil se je kakor otrok.

»Moj angel varuh je morda . . .«



Petru je zatrepetalo srce, kakor da bi bil ugledal nekaj lepega in veselega.

»Zakaj jaz mislim, da sem potreben na svetu tak kakor sem; ko bi se zatajil, bi ne bil več jaz in bi ne bil torej nič. Poštena volja, to je vse, in naj bo cilj kakršenkoli . . .« Peter je zapazil, kako so se prijatelju oči meglile; rdeče pege so se prikazovale na licih in ustnice so kipele.

»Nič nisem mogel drugega pričakovati; to je bil kanton ob moji cesti in če bi se ga bil ognil, bi bil zašel na stranpota . . . Ali imaš rad Olgo?«

»Rad jo imam,« je odgovoril Peter.

»Ali ona ni za naju, to ti povem! Tako neumno sem se bil zaletel, da me je zdaj sram. Kaj pa bi bil jaz z njo? . . . In vendar je to neprijetno, kaj ne, prijatelj?«

Smehljaj se je prisiljeno in je vzdigal kozarec.

»Trčiva na njeno zdravje!«

»Tebi lahko povem, Peter, da jo ljubim resnično in že to je nekaj vredno, da sem sposoben za tako ljubezen . . . Ali kako neumno, neumno se je to zgodilo! Poslušaj, Peter, ali pa ne poslušaj! . . . Saj me je imela rada . . . ,ceni me', je dejala. Zato ker sem pesnik, pomisli! — Jaz pa sem bil pijan, in ko sem bil pijan, sem pokleknil pred njo, sredi sobe, in sem govoril na tak način, kakor pač govore pijanci. Celó da brez nje živeti ne morem, sem dejal, pomisli! Kaj mi je odgovorila? Rdeča je bila in sram je je bilo namesto mene . . . O! . . . In vse to sem

prej vedel . . . ko bi ne bil pijan, bi tiste neumnosti nikoli ne bil napravil . . . Resno ti rečem: ona je dostojno dekle! Ali veš, kaj se to pravi, dostojno? To, da jo pusti pri miru! . . . Strah me je, če pomislim, da bi čutila zame kaj drugega nego zaničevanje . . . Ali morem dalje, ali morem drugam, in kaj bi ona? . . . Morda bom vesel in srečen na svoji poti; nečastna ni in tudi nepoštena ne, toda gorje mu, ki bi se mi pridružil . . . Sam Bog ve, da mi ni dobro pri srcu!«

Zmerom bolj hitro in nerazumljivo je govoril; gledal je Petru naravnost v obraz s kalnimi očmi in Petrov obraz se mu je zdel starikav in izkuščen.

»Že prej sem vedel vse to, Peter . . . Potrpi, da ti preberem tole lepo pesem, ki sem jo oni dan zložil . . . ali pa jo preberi sam, dremotna je luč in ne vidim dobro . . .« Popisan je bil ves zapisnik, platnice so bile ogoljene in umazane. In Peter Novljan je bral tisti večer tole pesem:

*Za en lep pozdrav in za drugega nič,  
za nič drugega, Olga, ne prosim te zdaj.  
Zdaj ko grem po tej cesti, po tem lepem kraju,  
mimo te hiše, kjer si ti domá.  
Saj ne moreš z menoj po tej dolgi cesti,  
in jaz nimam vozá in tudi ne konj.  
Prišli bodo klanci, visoki klanci,*



*vodé bodo prišle, mostu pa nič čez.  
Če je daleč moj dom, ali če je že blizu,  
za naju obá dva je premajhen moj dom.  
Le šest desek podolgo in dvoje počez,  
nič mize, nič stolov, nič posteljce.  
En lep pozdrav, Olga, en prijazen adijo,  
tako sem že truden, bi že rad bil domá.*

Ob tisti uri sta se čudno zblížali njuni srci. Sedla sta si bliže, da se je rama dotikala rame. In obema so gorela lica, so se svetile oči v ponočni motni luči.

»Veš kaj, Peter, zdi se mi, kakor da bi bil rojen na vozu. Miru nima ne moje telo in ne moja duša . . . In zato, Peter, ne morem tja dol, tja dol v življenje, ne znam živeti. Zakaj tako mirno je življenje in tako smrdi . . . In vendar ga ljubim, iz samega sovraštva morda . . . Ko bi ga ne ljubil, ga ne sovražil, kako bi mogel neprestano misliti nanj; kako bi mogel zavidati veseli nasmeh neznanemu človeku, ki ga srečam na cesti? Zaljubil sem se v Olgo, zato ker je Olga življenje in nikoli ne bom pozabil nanjo. Poznal sem jo že prej, že Bog vedi kdaj, ko sem jo videl komaj v sanjah. Da, v svojih sanjah sem jo videl, ko sem sanjal o velikih šumnih mestih, o širokih ulicah, o pozlačenih balkonih . . . tam sem jo videl, povsod je bila ona. Na ulicah sem jo srečaval, če sem se ozrl gor,

je slonela na balkonu, če sem romal po samotni cesti, se je pripeljala mimo v urni kočiji . . . In ona me zaničuje.«

Petru se je vrtelo pred očmi, počasi se je pomikal kozarec po mizi in tudi miza se je pomikala z njim. Ali prijetno mu je bilo, rad bi bil sedel tako vso lepo večnost.

»Tudi jaz, gospod Pavel, sem se rodil na vozu in ko sem se rodil, sem ugledal smrt . . . Pa sem tudi videl Olgo že zdavnaj, nekoč ko smo se vozili po blatni cesti in se je odprlo tam okno . . . In tudi prej sem jo videl — Bog vedi kdaj in Bog vedi kje . . . tako ljubezniva roka me je pobožala po obrazu . . .«

Pavla pa je obšla čudna mehkoča; prestrašil se je in je prijel Petra za obe roke.

»Ti ne smeš, ne smeš . . . Poglej, kako so še majhne in slabotne tvoje roke . . . tako hitro bi se pogubil! . . . Ne smeš nič misliti na take reči, ne smeš nič sanjati . . . Slabo je, da ti je vseč moja družba in ogiblji se Mrve . . . zakaj on je kadaver, mrhovina . . . Po gladkih potih hodi, z mehkim peskom posutih . . . Lahko najdeš tista pota; največ ljudi hodi tam in kogar le prašaš na svetu, vsakdo ti pokaže tista pota; samo Mrve ne vprašaj in tudi mene ne! Zakaj hodiva midva po drugih potih, to je čisto najina stvar in ne briga nikogar nič!«

Skozi duri se je ozrla rdeča glava, mlade in predrzne oči so pogledale proti mizi. »Nič ni, Pavlica, nocoj . . . resni so najini pogovori . . . Vina!«



Peter je gledal s širokim pogledom, kakor v megli je videl pred sabo mlad, vesel obraz in hotel se je zasmejati tudi sam. Pavel se je sklonil in mu je zakril usta z dlanjo.

»Zdaj te pa vidim . . . zdaj, ko si se zasmel, sem te pa videl! Saj si otrok! . . . Veš kaj, lani sem bil na Dunaju . . . samo za en teden, ker nisem imel več denarja . . . in ko sem bil v Pratru, me je povabila dvanajstletna punčka, da bi jo spremljal. Jaz sem hudoben človek, ali takrat sem se tresel in sem bežal po ulicah, ne vem kam . . . Tako se je nasmehnila, kakor si se bil ti zdajle nasmehnil!«

Miza se je sunkoma okrenila, tudi stene so bile nena doma čisto mirne in Peter je videl jasno. Prijel se je za glavo, od čela dol mu je tekel pot.

»Glej, Peter, človek bi mislil, da so izločeni iz človeštva samo nezmožni hromci, duševni pohabljeni, brezdelni postopači . . . Toda pomisli, izločeni so že otroci! Zdravi so bili rojeni, vsa prst je bila tam in ves sok, kolikor ga je bilo treba in vendar je ubogi popek segnil, še preden se je odprl! . . . Toda hujše, Peter Novljan, še veliko hujše! . . . Izločeni so odrasli ljudje, ki so si bili ukradli potrebne prsti, da niso v popku segnili! Izločeni so in legijon jih je! . . . Jaz sodim vrednost družbe po številu in kvaliteti izvržencev, in če pregledam tabelo, bi mi bilo na čast, da sem v številu poslednjih! . . . Jaz, štu-

dent Pavel, kolikor me je! . . . Zakaj, le tiho, prijatelj, pomisli malo! Pomisli, katerih čednosti je potreba, da človek ni izločen, da ne stoji nenadoma poleg ceste, in vedel boš, pri čem da si! . . . Ali spiš, Peter Novljan?»

Peter je poslušal pazljivo, gledal je z velikimi, izbuljenimi očmi in ko je gledal, se je prikazal zraven mize čisto nepričakovano tisti obešenec, ki je bil zlezal opolnoči z vislic ter si napravil spodaj ogenj, da bi si ogrel premrle ude. Ali Peter se je zdrznil in obešenca ni bilo več.

»Nekaj ti povem, o Peter! Zdi se mi, da smo že vsi predolgo živeli in da smo se preveč učili. Ko bi bili malo bolj mladi in malo bolj neumni, bi bilo na svetu vse prav lepo. Ali tako se mi zdi naše življenje, kakor da bi starec mleko sesal . . . Vse je že pripravljeno, o Peter Novljan, miza je že pogrnjena novi družbi . . . ali gostov ni, obotavljajo se tako dolgo . . . ni jih in tako lačni so! . . .«

Peter je počasi okrenil glavo, zakaj spet se je bil prikazal tisti obešenec, čisto k mizi je bil stopil in imel je obraz Jakoba Mrve.

Pavel je umolknil in je gledal srepro predse, oči so mu bile rdeče obrobljene. Stresel je z glavo in zamahnil široko z roko.

»Ej, Peter, nič takih pogovorov in pijva ga še pol ter zapojva eno. Zapojva nalašč:



*Ljubca povej, povej . . .*«

Zapela sta prvo kitico in sta umolknila, glasova se ni-  
sta skladala. Toda pesem je omehčala obema dušo, obe-  
ma so se orosile oči.

»Glej, ne bodi hud, Peter, jaz mislim, da me ima ven-  
darle malo rada, čisto na tihem, da komaj sama ve. Ne  
smej se nikar, pusti mi to lepo misel! . . . Tako tudi mis-  
lim zmerom v svojem srcu, da se sprijaznim z življenjem  
. . . in tedaj mu darujem v zahvalo veliko več, nego  
prejemem sam od njega . . .

Zamežikal je s kalnimi očmi in se nasmehnil.

»Toda ne s tem življenjem, ki je tamle zunaj . . . ne s  
takim nikoli, kakor je tam . . . to je samo življenja laž  
. . . hudoben in smešen monstrum, ki je uzurpiral zla-  
ti tron življenja . . . Olga, z njim nikoli!«

Udaril je po mizi, na obrazu, od oči dol, pa se mu je  
bilo napravilo dvoje globokih gubá, oči so bile krvave,  
starec je bil.

»Pavlica, prinesi mi vode!«

Namočil je robec ter se obrisal po sencih in po čelu.  
»Zdajle sem pijan . . . Jutri se varuj, da ne prideš k  
meni, vrgel bi te po stopnicah! Kaj ti je bilo treba po-  
slušati? . . . Pojdiva!«

Noč je bila zunaj, ena sama svetilka je gorela na prostranem trgu, ali nebo je sijalo, kakor sije samo ob lepih zimskih nočeh.

Šla sta hitro in molčé. Pavel je odklenil duri in stopila sta v temno vežo, Peter je bil zaspan, glava mu je klonila in noge so se mu upirale. Potrkal je narahlo na duri in je čakal, toda nič se ni zgenilo.

»Trkaj močnejše!«

In Pavel je udaril s pestjo po durih.

Čakala sta, mraz je bilo v veži.

Znotraj je zašumelo, oglasili so se godrnjajoči, jezni glasovi, nato je bilo tiho.

»Zunaj boš moral ostati, fant, vsa znamenja kažejo! Ne trkaj več, le z mano pojdi! Zavijem te toplo, pa ležeš k meni!«

Romala sta počasi po mostovžih in stopnicah. Peter se je spotikal in je pokimaval z glavo — bilo mu je nena doma, da hodi po čisto neznanih krajih, po neskončnih temnih koridorjih . . . »Da bi le našel pripraven prostor, da bi malo legel . . .«

»Vraga, Peter, zdi se mi, da sva zašla!«

Prižgal je vžigalico in se je ozrl naokoli — stala sta na prostranem trgu, sive vlažne stene so se zasvetile v plapolajoči luči, mostovži so vodili na vse strani.

»Tod kreniva, mislim, da bo prav!«



Peter se je tresel od mraza in tudi strah ga je bilo. Ne mogel bi se spominjati na tiste strahove iz pravljic, bal se jih je to noč. In ker se jih je bal, so prihajali, plazili so se za njim, gledale so izza oglov bele oči. Od stropa dol je padal mrtvec kosoma, pobiral se je zelo hitro in kosti so čudno šklepetale . . .

»Kje pa si, Peter, kam?«

Peter je bil zavil na levo, naslonil se je ob zid in se je polagoma spuščal na tla.

»No, pojdi!«

»Pustite me . . . jaz bom zaspal!«

Prijel ga je za roko in Peter je omahoval dalje.

»Hej, kaj pa je tukaj?«

Študent Pavel se je bil opotekel, zadel se je ob nekaj čudnega in postal je, da bi posvetil. Razlila se je naokoli nemirna rumena luč, obadva sta zakričala ter odskočila do stene.

Duri v izbo Jakoba Mrve so bile odprte. In nad pragom je visel Jakob Mrva, glavo globoko povešeno, roke otekle in osinele. Oči so bile odprte in so gledale belo, obraz se je smejal.

Luč je ugasnila, Peter pa je še videl zmerom tisti sivi obraz, ki se je smejal hudobno in veselo, in osinele, otekle roke in gole noge z dolgimi nohtovi. Gledal ga je pred sabo in je čutil, kako se mu je samemu pačil obraz,

kako so se vzdigale punčice in so gledale belo široko odprte oči . . .

Študent Pavel je begal po mostovžih in je kričal. Ljudje so prihajali s svečami in svetilkami — samotna hiša je bila mahoma razsvetljena, prižgali so luči v temnih globinah lobanje.

In prišla je tudi Olga, vzela je Petra v naročje in ga je nesla po stopnicah. Njegove oči so bile odprte, lica so bila nagubana in upala, tresel se je v mrzlici.

In v mrzlici je čutil, da ga je bila objela ljubezniva roka, da se je sklanjal nad njim ljubezniv obraz.

*»In kaj bi nazadnje Vam še prinesel?*

*Vse svoje vdane želje, Olga, in svojo ljubezen . . .«*

Odprl je oči in je trepetal in je naslonil glavo v njeno naročje.

Položila ga je na posteljo, zaspal je v nemirnih sanjah. Nad njim so stopali težki koraki, hodili so po stopnicah čudni neznani ljudje, ki jih nihče še ni bil videl na svetu, jetični, srepogledi in razcapani, in so žalovali za tovarišem. Po dolgih mostovžih, po prostranih vežah so odsevale tisto noč nepokojne luči.

## IV

**K**o je Peter ozdravel, je sijalo že zunaj predspomladansko sonce, rož ni bilo več na oknu in od stene je kapalo.

Mnogo lepega in čudnega je bil doživel, celo pisano življenje. In ugibal je trudoma, ali je švignilo tisto življenje mimo njega kakor kratek hip, od adventa do svečnice, ali se je vrstilo počasi in mukoma od tistega časa, ko se je vozil kmečki voz po blatni cesti, po neskončni jesenski pokrajini, pa do ure, ko se je sklanjal nad njim ljubezniv obraz.

Posebno jasno se je spominjal, kako je nekoč opeko podajal. Vas je bila tam, pusta, sredi prostrane ravni. In koncu vasi, ob veliki cesti, so zidali novo hišo, pod streho je že bila. Sonce pa je sijalo tisti dan kakor nikoli. Nizko je še bilo, ali težko je že dihala zemlja, mirno je stalo drevje in listje se je grbilo. Šel je po cesti in preko gležnjev mu je segal gorki prah; šel je in lačen je bil. Tako je ugledal tam, kako so plezali fantje na strmo lestev, na streho, ter se uvrstili v dolgo gosto vrsto. »No, pridi še ti!« je zaklical človek v apnasti in oprášeni obleki. »Zakaj pa bi ne šel?« si je mislil Peter. »Zaslužim

dvajset krajcarjev!« In se jim je pridružil. Plezal je po lestvi in je sedel na zgorenji klin, prav ob robu strehe. Pod njim so sedeli tovariši v strmi vrsti in tudi nad njim do vrha; oni, ki mu je sedel za hrbtom, se mu je dotikal života s koleno. Tako so začeli. Urno je prihajala gor prva opeka, enakomerno so se sklanjali životi, so se vzdigale roke do glave. Prišla je do njega. »Kako lahka je!« si je mislil, kakor perče jo je vzdignil do glave in oni za njim se je sklonil ter jo je sprejel. Vesela in prešerna je bila družba; od zdolaj pa do vrha strehe smeh in razposajenost. In človek v apnasti obleki, ki je stal spodaj, je priganjal neprestano. »Brž, fantje, lenobe! Kdor bo nemařen, ne dobi denarja!« Toda govoril je s hudomušnim glasom, nič hudega si pač ni mislil zraven. Njegovo opravilo je bilo priganjati in zato je priganjal. Samo da bi opeka tako ne prašila; časih je bilo na kateri rdečega prahu za palec debelo in kadar je vzdignil, se mu je vsul prah v oči; težke so bile že trepalnice, toliko je bilo prahu na njih. Zato je časih odprl široko oči in vzdignil obrvi, da bi pogledal bistro, da bi se prah izmil; pometi se ni mogel z rokami, ker jih je spuščal in vzdigal neprestano in tudi roke so bile vse prašne. Neprijetno je bilo, toda mislil si je: »Ko bi tega ne bilo, bi bil zaslužek lehak!« in z veseljem se je spomnil na tistih dvajset krajcarjev. Ko se je spomnil nanje, je začel računati, kaj bi napravil z njimi. »Ali bi kupil breskev?« Tistih, ki so tako





sočne, da jih posreblje človek lahko samo z ustnicami prav do koščice. Ali pa vipavskih fig, tistih velikih črnih s tako lepo jedrovitim rdečim mesom in s tisto gladko cukreno kožico, ki se prijema prstov . . . Odpočil bi si zdaj malo, obrisal si oči. Vzdignil je glavo in si pomel oči z obema rokama:, in roke so bile zdaj čisto mokre od potú, ki mu je lil od las in ki ga prej ni čutil. »Hej, kaj pa je, ali boš ali ne boš?« je zaklical oni pod njim in je stresel z opeko, ki jo je bil del na glavo. In tudi oni nad njim je zaklical in ga je narahlo sunil s kolenom. Hitro se je Peter sklonil ter je vzdignil opeko. Apnasti človek spodaj pa je zapazil, da je bilo kolo nekje obtičalo in ozrl se je precej na Petra, kakor da bi drugega nikogar ne bilo na lestvi. »Ti tam gori, le nič se ne obotavljaj, saj smo komaj začeli!«

»Kako hitro me je ugledal!« je pomislil Peter. »Koga drugega bi gotovo ne bil uganil!« Opeka je bila lahka, toda nerodno se je bilo tako enakomerno sklanjati in iztegati in vzdigati roke. Zdelo se mu je, da so roke premalo pritrjene v ramah in tudi zelo velike in težke so se mu zazdele. Zdaj jih ni več vzdigal tako visoko, položil je vsako opeko na glavo; tako pa se mu je klobuk pomikal zmerom niže na čelo, skoro do obrvi, in to mu je bilo neprijetno, zakaj čelo mu je bilo pod klobukom vse razbeljeno. Da bi bili vsaj krajci malo širši, zakrili bi mu morda sonce; ali bili so tako ozki in tako čudno zaviha-

ni, da so bile oči v senci le tedaj, če je nagnil glavo prav do prsi; in potem je sijalo sonce še žarnejše. »Bilo bi najbolje, da bi sploh ne bil prišel mednje — čemu te sitnosti!« Ali domislil se je sočnih breskev in že je komaj spet čutil prah v očeh, na ustnicah. Za ostalih petnajst krajcarjev bi kupil kruha, maslenega, z lepo spečeno rumeno skorjo in dišečo rumeno sredico . . . Bog vedi, če pride zvečer oče domu; in če pride, bo legel in zaspal, še zmenil se ne bo zanj. Rad bi vedel, kod hodi oče — opoteka se, kadar pride, in oči so mu vse krvave. Sram ga je bilo očeta, ni ga srečal rad na cesti, posebno ne od tedaj, ko je padel na cesti in so stali okoli njega otroci in so se smejali. In rad je imel očeta, nikoli ni pozabil nanj, kadar je sanjal o lepem življenju, ki čaka tam za goro in je že tako blizu. Stal je ob postelji, kadar je oče spal, usta odprta, čelo vse potno; in tudi sam je naslonil glavo na zglavje in ves žalosten je bil. Ali zgodilo se je, da je prišel oče vesel in glasán; govoril je hitro, malo nerazumljivo in ko je prižigal luč, mu je roka omahovala nerodno, da bi svetilka skoro padla. Razvil je papir, ki je bila zavita v njem dišeča pečenka, tudi kos belega kruha je položil zraven. Nato je vzel Petra med kolena in ga je gladil po laseh. »Jej, fant, ubogi moj fant, saj nimaš nič dobrega na svetu!« In kaj je nato pripovedoval! O čudnem življenju, o daljnih mestih, o velikih hišah in belih cestah, o kočiji in konjih, o sreči, ki čaka tam za goro in je že bli-



zu. Tako se je zgodilo časih. Da bi že konec bil; težka je že opeka in roke so nerodne! Zdaj je sonce že visoko na nebu, čisto samo je tam gori, silen ogenj sredi neizmerne razbeljene praznine. Čudno gori to na obrazu in celo pot je ves vroč in ščegeče, ko lije v tankih curkih mimo nosa proti ustnicam. Veselje ni več tako glasno naokoli, razposajenost se je izpremenila v sovražno, leno zlobo. — »Daj no, daj, ali pa te sunem dol!« — »Tak vzdigni više!«

»Kaj suješ s kolenom, zlodej, sedi pri miru!« — In tudi apnasti človek tam doli ni bil več dobrovoljen; brisal si je čelo z velikim modrim robcem in je kričal hripavo. Sonce pa se nič ni vzdignilo, zmerom je bilo na istem mestu, gorelo je in ni hotelo dogoreti. Peter je čutil, kako se mu je napravila na obrazu skorja razbeljenega prahu; in skorjo so rezali neprestano tanki curki, ki so tekli od čela dol; usta so mu bila suha in prašna. A roke so padale in se dvigale neprestano, malo bolj počasi, toda zmerom enakomerno brez počitka. Mislil bi bil rad na sočne breskve, na črne vipavske fige, toda nič ni bilo več veselja v teh mislih; blede in dolgočasne so bile in so precej izginile. Preveč težke so bile roke in ustnice preveč suhe in sonce je bilo preveliko. »Da bi že nehali, in ko bi tudi nič denarja ne bilo!« Samo senca in hladna mehka trava! Tam za hišo, na travniku, je velik oreh in tja v senco bi legel . . . Ugledal ga je človek spodaj in je zakričal

naravnost nanj: »Ti tam gori, če bi rad bil gosposki, pa se spravi!« Resnično je bil položil opeko na kolena in je počival s sključenim životom. Zdrznil se je in je vzdignil roke do glave. Ali bilo je prepozno. Že so se ozrli nanj od zdolaj in tudi od zgoraj in tisti, ki se niso ozrli, so vedeli, kdo da bi bil rad gosposki. Peter sam je čutil že prej strah v svojem srcu; ob tistem trenutku, ko ga je bil zaskelal prvikrat prah v očeh in v ustih, se mu je zazdelo, da je bil zašel med sovražne ljudi, ki so čakali samo na priliko, da bi se vsuli nanj. »Zdaj bodo pa začeli!« si je mislil. »Varuj se!« — In čudil se je natihoma, zakaj so mu tako sovražni. Prav tako je bil oblečen kakor vsi drugi, prav tako lačen in ubog; tudi drugi so bili vmes, ki so imeli tako bele roke kakor on in tako suh obraz, pa jih nihče nič ni vprašal. In poznal jih je, ki so jim bili očetje pijanci in malopridneži, na strehi je sedel celo fant, ki mu je mati nekoč ob belem dnevu omahovala po vasi in pela brezbožne kvante; še pogledali ga niso. In razumno je presodil Peter: »Ni treba, da bi jim pokazal svoje misli, zaradi misli me sovražijo, morda se mi vidijo iz oči!« . . . Stresel se je malo in zravnal, da bi gledal jasno in da bi minile vse skrbi in misli. Toda ko se je zravnal, ga je zbolelo v ramah in na hrbtu, tudi skorja na obrazu ga je zapekla. Oni zadaj ga je sunil s kolenom. »Dàj!« Saj je vzdignil roke do glave, pa bi bil vzel! In oni spredaj mu je pomolil opeko, držal je mirno, a nato je ma-



homa krenil, tako da je prijel Peter samo z eno roko in je padla opeka na kup tam spodaj. »Kdo pa je spet bil?« — »Tisti gosposki je bil!« — »Dva krajcarja stane opeka, zapomni si!« — »Zakaj pa je šel gor, če je tako neroden!« — »Zlezi no dol, zlezi!« — Glej jih, kakor psi! In koliko jih je že padlo, trideset najmanj in ne besede! Ko bi le vedel, kaj sem jim napravil! — Ne bil bi smel mednje, ko sem jih poznal! Pravijo, da sem gosposki, pa bodo precej rekli, da sem berač, raztrganec in pritepenec! — Da bi že minilo vse in da bi že bil večer! — Sonce pa je stalo na istem mestu in še večje je bilo; od vzhoda do zahoda se je širil ogenj, gorelo je od neba do zemlje. »Če je že tako daleč, torej do konca!« je sklenil Peter. »Zakaj bi se mučil zastonj? Dvajset krajcarjev je nekaj denarja in če mi odšteje tisto opeko, jih ostane še zmerom osemnajst!« — Skorja pa se mu je bila napravila ne samo po obrazu, temveč že po vsem telesu. Tako je bilo, kakor da bi nekdo drugi jemal in podajal, on sam pa bi bil skrit globoko v njem in bi lepo mislil in sanjal. »Tako mi nič ne morejo!« se je smejal na tihem. Toda skorja je bila zmerom bolj debela in težka, dušila ga je že. »Ah, nič ni tako!« se je razžalostil in rad bi se otresel, bi se premeknil, malo iztegnil. Ni si upal: »Pazijo name, od vseh strani preže, nič se ne smem geniti!« — Prijetno pa mu je bilo, da je sonce polagoma bledelo. Zmerom še je bilo tam, toda bledelo je, skoro bi se lahko ozrl naravnost

vanj. Mirno je bilo nebo in ogenj je bil tako čudno hladan, da bi lahko roko vanj pomočil. To je bilo pač zaradi tiste debele in težke skorje, ki se je bila napravila na obrazu in po vsem telesu; kakor skozi platno so gledale oči. — »Ali se ti sanja?« — »Primi!« — »Podaj!« — Položil je bil roke lepo v naročje in je gledal naravnost v sonce. »Lačen sem in žejen!« je mislil Peter, počasi je vzel opeko in je vzdignil roké. »Saj je neumno, čemu pa sem bil prišel in čemu zdaj sedim tukaj, tako visoko na lestvi?« — Premeknil je noge, vzdignil se je z životom ter se oprl z roko ob klin, da bi splezal dol. — »Hej, kaj pa delaš, ali boš ali ne? Poglejte ga norca!« — Res sem norc; zdaj ko je že konec blizu, pa vstajam! — »Primi!« — »Podaj!« — Ali ko je vstal, je zažarelo sonce, zapalilo se je nebo in od neba do zemlje je gorel silen ogenj. »Zakaj so gledali name? Zakaj me ne puste pri miru? Delal bi bil, kakor delajo vsi . . . ali tako . . . Zapazili so pač bili nekaj na meni . . . jaz sem nedolžen . . .« Vzdigale so se roke in so se spuščale in tako so se vračale sanje, čudne podobe . . . Tam se sveti nebo, tam daleč na obzorju; blešči se onstran polja, onstran hribov, kakor same bele hiše, na belih hišah pozlačeni balkoni. Mesto je pač tam, veliko mesto, ki se razprostira ob vsem obzorju, še konca mu morda ni. Ko bi zdajle imel lepo svetlo kočijo, par urnih belcev, tja bi se popeljal naravnost . . . Glej belo se vzdiga tam, kakor velika hiša z



mногоštevilnimi okni. Mimo vozi kočija, kopita krešejo po gladkem kamnu, veselo rezgečeta belca. In odprlo se je okno tam zgoraj, prikazal se je obraz, bel smehljajoč obraz . . . »Hej, držite ga!« — Pol je plezal dol in pol je padal, roke so se iztegale po njem . . .

Ali je bilo to življenje kakor kratek hip, od adventa do svečnice, ali se je vrstilo počasi, od tistega časa, ko se je vozil kmečki voz po blatni cesti, pa do ure, ko se je sklanjal nad njim ljubezniv obraz?

Mnogo čudnega je bil doživel in spominjal se je tudi na tisto dolgo in kamenito pot od Bukovega dola do vasi. Kakor da bi bil v sanjah prehodil tisto pot in da bi se bil šele zbudil iz sanj, ves truden je bil še in žalosten.

Napotil se je zjutraj, ko je bil zrak še meglen in se še ni posušila rosa na travi. Vesel je bil kakor je bilo to svetlo poletno jutro veselo. Svitek in vrv pod pazduho je hodil z lahкими koraki po mokri stezi ob cesti. Zdelo se mu je, da je bil komaj stopil iz hiše, pa je bil že pri kapelici. V kapelici je bilo naslikano, kako so polagali Kristusa v grob, zraven podobe, na obeh straneh, pa je bil gol zid. Tam je poizkušal Peter svojo umetnost; vzel je kos opeke, stopil je na nizko klop in je risal, toda jezil se je, ker so se obrazi Marije, Nikodema in Magdalene tako nerodno izpreminjali pod njegovo roko; zato je popravljal, kadar je šel mimo in ves goli zid je bil že rdeč. Od kapelice dol se je cesta malo nagnila, bila je cesta in potok

obenem. Z gladkim kamenjem je bila posuta, na obeh straneh se je vzdigal breg za moža visoko in je bil z gostim grmovjem porastel; globoko dol so visele robide in košate leščeve veje. Vode je bilo tako malo, da ni segala niti do gležnjev in da ji je napravil lahko z nogo novo strugo v pesku; toda čista je bila, žuborela je prijetno ter se pretakala urno med drobnim belim kamenjem. Peter si je zavihal hlače, gazil je in škropil naokoli. Nato pa je prišel do križpota, kjer se je na levi struga zožila, skrila se globoko v gosto grmovje; tam je bila voda tiha in temna; na desni pa se je cesta vzdignila, vzdigala se je zmerom više v neporastel, lazovit breg. Klanec je bil posut z debelim kamenjem, na desno se je vil in na levo. Peter jo je krenil po bližnjici preko laza. Ni se mu nič mudilo, postajal je pred robidami, pred leščevjem; lešniki so bili že skoro dozoreli, tisti, ki je sijalo nanje popoldansko sonce, so bili že rumeni in so se sami luščili iz suhih robk, pa je bil še daleč sveti Jernej. Robidnice so bile že čisto črne in mehke. Med lazi je tekkel studenec po tesni globoki strugi, brvi ni bilo nič, le veliki kamni so bili položeni od brega do brega; zdaj je bil studenec plitev in gladki, izmiti kamni so gledali iz vode. Peter je sedel na breg, zakaj v tem studencu so bili raki; videl ni še nobenega, ali bili so tam. Varno je vzdigal kamenje, gledal je in je posegal z roko v skrite dolbine, pa ni nič našel. — Tam gori, še daleč, se je temnil gozd, tja je bila





njegova pot. Kakor visoka rdeča stena se je vzdigala tam široka in strma ilovnata cesta. Vselej se je prestrašil Peter, kadar je ugledal od daleč to cesto. Prehodil jo je že mnogokrat, ali ostala mu je tuja, sovražna in samotna. In ko je nastopil to cesto, so bili njegovi koraki mirnejši in težji. Noge so bile prej mokre od rose in zdaj se jih je prijemal rdeči ilovnati prah. Dolga je bila cesta in strma, na vrhu pa je bilo konec, kakor da bi odrezal in izpremenila se je v lepo ravno pot, ki je vodila naravnost v gozd. To pot je imel Peter najrajši in vselej se mu je razjasnil obraz, kadar jo je nastopil. Tiha je bila in hladna, posuta z listjem in žirom, šuštelo je pod nogami. Zmerom gostejši je bil gozd, pomikal se zmerom bližje, že so brazdale pot debele korenine in neba se skoro ni videlo več. Na levi se je spuščal gozd strmo v dolino, na desni se je vzdigal samo narahlo, ali spredaj in na obeh straneh se je razprostiral v neizmerno daljavo; hodil bi, hodil pač ves dan in ne prišel bi mu do kraja. Časih se je bukovje razmaknilo, odprl se je pust, s praprotjem in robidovjem poraščen in z ožganim belim kamenjem pokrit prostor. Peter ni maral takih krajev; šel je preko njih hitro in skoro strahoma. — Zdaj še ni hotel v gozd, preblizu je še bilo in najbrž so bili že vse pobrali; šel je dalje do tistega kraja, kjer se je križalo dvoje poti in se je spuščal gozd na desni globoko v dolino, odkoder se je vzdigal tam v daljavi še više. Na tistem bregu so šumele mogoč-

ne stare bukve, zemlja je bila vlažna in mehka, nadebelo posuta z listjem in odkrhle veje so ležale raztresene vse naokoli. Odlomilo se je časih gori v vejevju, padalo počasi od veje do veje ter leglo v mehko listje. Kadar je hodil Peter križem po tistem bregu in nabiral suhih vej, mu je bilo tako prijetno, kakor da bi bil šel nabirat jagod in bi zagledal tam pod grmom mahoma vse rdeče, ali lešnikov in bi mu namignila tam gori težka polna veja s samimi gručami. Veselo v breg in v dolino in toliko lepša je veja, kolikor je lepša; časih je katera na tisti strani, na kateri je ležala, že čisto črna in mokra in če jo vzdigne človek, se pozna na tleh še zmerom njeno prijetno ležišče. Sladko je pač ležati tako, spati mirno v lepi gozdni senci! Kup je zmerom večji, dovolj bo že skoro in povezati bo treba; ali če je butara krepko povezana, je veliko manjša; tiste veje, ki so ležale predolgo, se lomijo pod vrvo in niso za rabo. Vzdignil je, prelahka je še bila; in če bi prišel s tako domu, bi ne bilo morda kosila, zakaj teta je stroga . . . Časih je pomislil Peter, zakaj mora po drva v gozd; tam za hišo je velika skladovnica, skoro do strehe sega, dovolj bo za vso zimo in še dalj. Pravi, da laže zakuri s suhimi pretljami — pa bi si kupila faško za pet krajcarjev! Denarja ima teta, sam Bog vedi koliko; Peter je videl že veliko svetlih goldinarjev. Zakaj pa bi ne hodil, ko ima časa in ko je lepo v gozdu? . . . Butara je bila napravljena, prevezal jo je dvakrat, nato je položil



svitek nanjo in je legel. Ležal je na hrbtu, roke pod glavo in je gledal v gosto zeleno vejevje nad sabo. Le tupa-tam se je svetilo skozi špranjo jasno nebo, zamajali so se vrhovi, zašumelo je narahlo in špranja je bila večja, nebo se je ozrlo nanj z lepim mirnim očesom. Mirno je bilo zeleno listje in tudi nebo je bilo mirno, ali ko je gledal, se je začelo vse polagoma premikati, začelo je plavati počasi in plavala je tudi zemlja in z njo je plaval on sam. Kam hiti pač nebo in kam hiti zemlja, kam hitiš, Peter Novljan? . . . Pozno je že, morda že deset, sonce je visoko in žarna je luč, ki sije skozi drevje. Vstani, Peter! — Zravnal se je, iztegnil roke, nagnil glavo nazaj in se zleknil. Nato si je potisnil klobuk globoko na čelo, uravnal si svitek, naslonil butaro ob deblo ter jo zadel na glavo. Malo se je opotekel, toda butara ni bila težka in stopal je hitro in lahko v breg; razmeknilo se je drevje, prišel je na pot. Hej, kak pozno je že, tam nad ono visoko bukvo je že sonce, ležal je predolgo. Zmerom se je čudil, zakaj je pot čisto drugačna, kadar se vrača iz gozda. Morda zato, ker je zdaj na levi, kar je bilo prej na desni, ali pa zato, ker je bilo prej hladno jutro in je zdaj vroči poldan, ali zato naposled, ker je hodil prej lehak in svoboden in ima zdaj težko butaro na glavi . . . Pretežko si je bil naložil, dolga bo pot, in preslabo je prevezal, na obeh straneh tiščijo veje dol in tudi svitek je bil pomeknil preveč na čelo. Toda zdaj ne kaže popravljati,

prezgodaj je še — kadar bo gozda kraj. Če bi že zdaj začel, kaj bi šele bilo! Še tako bo treba velikokrat počivati, naložil si je bil težje breme nego kdaj prej. — Zadel je z nogo ob korenino, zaskalelo ga je in ko je postal in nagnil trudoma glavo, je videl, da mu je zakrvavel prst na nogi. »Kakšne sitnosti že od začetka!« si je mislil. »Obrišem se doli v travi, kadar počijem.« Butara je tiščala in vroče mu je bilo v glavi, žive so bile misli. »Kos kruha bi mi bila lahko dala na pot, ali omara je zmerom zaklenjena, pa so notri celi hlebci! Še beračem ne da nič, ko je pobožna, pa bi dala meni!« — Ozrl se je — ah, kako počasi, počasi se vleče pot; in gozd ni nič več hladen in nič več ne šumi; tiha in neprijazna stoje tam visoka debela. Privzdignil je butaro z obema rokama, nagubal je čelo in zamajal z glavo, ker ga je že bolel vrat. — »Pa jaz vem, da bi lahko kuhala štruklje in pekla pogače, vsi pravijo . . . Bog vedi, zakaj sem prišel k njej, rajši bi kam drugam, kam daleč . . .« Gozd je bil zmerom enak, zmerom enako se je vila pot. »Zakaj pa bi čakal, da bi bil gozda kraj, ko ga neče biti? Bolje je, da se odpočijem v senci nego tam doli ob cesti, ko pripeka sonce . . .« In komaj mu je prišla misel, je vrgel butaro na tla in svitek na njo; snel je klobuk, lasje pa so bili mokri in so se lepili na čelu. Sedel je poleg butare in je sedel sključen, obraz v dlaneh. »Zdaj sedim,« je mislil, »in pozno je že! Morda še opoldne ne pridem in teta bo kakor . . . Čemu



pa me pošilja? Nalašč me muči!» Srce mu je bilo polno nezadovoljnosti in grenkobe. Vstal je in se je ozrl na butaro s sovražnim pogledom. »Ko bi le mogel kam . . . nenadoma, ob lepem jutru, ko je trava še rosna. Šel bi mimo voz, pa bi se obesil zadaj in v svet, kamorkoli!» Tako je bil šel nekoč, toda vrnil se je in jokal se je ves večer . . . Zdaj pa bi se ne vrnil več in ne jokal bi . . . Ozrl se je, če se ni izgubil; pot mu je bila znana, prava pot je bila, ali ni je bilo konca; — glej, tam se že sveti skozi drevje, tam že sije sonce na široko ilovnato cesto. Spomnil se je na cesto in prestrašil se je, ni mogel pospešiti korakov. Strašna je tista razpokana ilovica; tako pač lije vroča lava dol z goreče gore . . . Tam je bila druga postaja; stal je in gledal po lazih, po zeleni ravnini, ki se je razprostirala v sončni daljavi. Da bi že bil tam, da bi bil še dalje, onstran tiste gore, ki se vzdiga kraj neba kakor siv oblak! — Zadel je butaro in se napotil. Strah ga je bilo, iz strahu pa je zrasla kljubovalnost. »To ped bom že še preromal; nikoli še nisem ostal na cesti, pa tudi danes ne bom!«

— In stopal je krepko, dasi je šlo strmo navzdol in so ga noge bolele v kolenih. Cesta je bila vsa razgrapana, razpokana; zdaj se je pogreznila noga v grapo, zdaj se je zadela ob ostro, kakor kamen trdo brazdo. »Do konca moram!« je mislil Peter in truden je bil. »Prej se ne odpočijem, ne vstal bi več!« Naglas je mislil, da bi več ne

vstal, tako neresnična je bila tista kljubovalnost in tako hitro je izginila. Ko bi bila kakšna steza ob cesti, ali tam je bilo nasuto kamenje, Bog vedi čemu! . . . Megleno so gledale oči, kakor pijano, ko je spustil spodaj butaro na travo ter si oddehnil. Čelo mu je bilo rdeče in razbeljeno, pot mu je tekel po obrazu in po životu, srajca je bila tako premočena, da bi jo lahko ožel. Dokler je hodil, ni čutil vročine in butara mu je delala senco v obraz. Zdaj pa mu je bilo, kakor da bi mu gorel ogenj v telesu; prav nad njim, tam nad strašno cesto je bilo sonce. Stresal je z glavo in se brisal z rokavom po vratu in po čelu; še zmerom mu je bilo, kakor da bi imel butaro na glavi in ni se je mogel otresti. To ni bil zdaj več tisti prijazni kraj, ki ga je videl zjutraj; čisto tuj kraj je bil, sovražen in pust. Tudi ta samotni, lazoviti kraj je vedel, da je Peter tujec, ubog popotnik, ki roma obremenjen brez miru . . . Zadeni! — Zdaj je bila butara še precej lahka, v tem hipu, ko jo je zadel na glavo; ali kmalu je spet tiščala, kakor da bi legalo nanjo nekaj silnega; tudi svitek je tiščal, trd je bil že kakor kamen, in klobuk je rezal v čelo; peklo ga je v lica, toda pot je kapal samo pomalo, vlil se je šele, kadar je sedel in počival. Do studenca je prišel, pa mu ni bilo zdaj do rakov; varno je stopal po kamnih, ki so se narahlo zamajali in potem zmerom dalje, po bližnjici preko laza, s težkimi enakomernimi koraki; in butara se je zibala. — »Bolje je bilo pri očetu . . . in lepo je bilo,

kadar je prišel zvečer domov in je prinesel pečenke in belega kruha . . . Nedelja je bila takrat vsaj, zdaj pa ni več nedelje . . . Dolga je še pot . . . kakor da bi samo počasi mencal z nogami, kakor da bi zelje tlačil — nika-mor ne pridem . . . «. Postal je nenadoma, kakor z vročim kladvicem ga je bilo po čelu. »Zakaj pa se mi tako mudi, kaj bi doma? Saj je boljše tukaj nego doma, nič ljudi ni tukaj . . . « Že je nagnil glavo, da bi prevrnil butaro na tla, toda hipoma jo je zgrabil z obema rokama ter se je opotekel. »Saj sem že dalj ko na pol poti, kaj bi zdaj postajal? Zdaj le brž dalje! Kosilo je že morda napravljeno, teta čaka . . . In kaj poreče, ko me tako dolgo ni?« — Noge so pač stopale prav lahko, opletale so se le zategadelj, ker so bile prelahke in pretenke in ker se je butara nagibala zdaj naprej, zdaj nazaj. Še čutil ni nog, tako kakor tudi vsega telesa ni čutil — na svetu ni bilo zdaj drugega nič, nego tista velikanska butara, kakor gora velika in težka; roke so bile kakor privezane nanjo; padle bi rade, odpočile si, toda bile so visoko vzdignjene, vse prebolele, že čisto mrtve. In glava ni bila nič drugega nego kos butare; težka, ogromna, nič misli ni moglo vanjo, tudi oči niso mogle več gledati, buljile so, videle pa niso ničesar in ko bi ležal tam na cesti cekin . . . V globoki strugi, tam kjer je tekel potok med peskom in kamenjem, se je odpočil. Legel je na trebuh in srebal z ustnicami mrzlo vodo. Ko se je napil, je sedel

na butaro. »Kaj ni prevelika?« je ugibal. »Saj bi lahko vrgel stran par vej, zakaj sem se tako obložil!« Toda še genil ni, da bi odvezal; počival je sključen, roke na kolnih in je sopel težko. »Ne smem predolgo sedeti, potem ne vstanem več, zaspal bi!« Vzdignil se je počasi, kakor starec in tudi tako upognjen je stal kakor starec. Gledal je na butaro in jo je sunil z nogo. »Še ne gane se ne!« je mislil in se je nasmehnil. »Pa se mi smeje hudobno!« Sovražil jo je in bal se je je, toda zadevati jo je moral in nositi kakor otroka, ko je bila težja in večja od nje . . .

Opotekel se je zelo in je padel na koleno. »Ej no, ej no!« je govoril naglas. »Še padati mi je treba . . . Poberi se, poberi, Peter! . . . O Bog, samo da bi že prišel do kapelice!« Videl je kapelico, ali odmikala se je. Najprej se mu je zdelo, da je samo kakšnih dvajset korakov še do nje, ali štel je in naštel jih je že petdeset. »Bog vedi, kako hodim . . . treba je stopiti! . . .« Rad bi povесil vsaj eno roko, samo za malo časa toda butara je takoj čutila, da se je roka naskrivoma odtegnila in začela se je zibati, majati. Hudobna je bila, Petru se je zazdelo, da je slišal njen glasni smeh. »Samo do doma jo še prinesem!« tako je sklenil. »Potem pobegnem, kamorkoli . . . tja pobegnem, kjer so bele hiše in široke gladke ceste; na hišah pa so pozlačeni balkoni . . . Nič je ne ponesem več dalje . . . tam jo pustim pred durmi in pobegnem . . .« Po-





kleknil je težko z obema kolenoma, butara je udarila na nizko klop pred kapelico. »Hvala Bogu!« je zavzdihnil in je legel . . . »Če je že pozno, ali če ni pozno, odpočijem si malo . . . Tam, glej, gre človek, ali čuden človek je — nič butare nima na glavi! . . .« In preden je zatisnil oči, da bi zaspal, je še videl, kako se je tam ob ovinku, po beli cesti, pripeljala kočija, kakršne še nikoli ni bilo v teh krajih; dvoje urnih belcev je bilo vpreženih vanjo in ko je švignila pobliskoma mimo, so se zasvetili lasje nad belim obrazom; peljala se je kočija — čudno je bilo — preko polja, preko travnikov v sončno daljavo . . .

Ali so bile sanje? Tako je morda sanjal, ko je sedel na tistem kmečkem vozu, ki se je pomikal počasi preko puste jesenske pokrajine in ki se je pokrajina sama pomikala z njim. Vse so bile sanje, vse od začetka do konca — in resnica je bila samo tista žalostna pokrajina, ki se je razprostirala od vzhoda do zahoda, tako da ji ni bilo konca nikjer. Resničen je bil tudi tisti voz, ki je stal sredi pokrajine na blatni cesti in se ni mogel geniti, dasi je stopal konj in pokimaval z glavo in so se vrtela enakomerno kolesa. Resničen pa je bil tudi on sam, Peter Novljan. Sedel je na vozu v gorko suktnjo zaviti in je sanjal in je videl v sanjah tisto hišo, kjer se je odprlo okno in se je prikazal bel obraz . . .

Saj je bil čisto blizu njega tisti obraz; zdramil se je nekoč v sanjah, pomèl si je oči in ga je ugledal nad sabo, čisto blizu, tako da bi se ga bil lahko doteknil z roko.

»Ali spiš, Peter?« je prašala.

On pa ni nič odgovoril, ker se je bal, da bi nenadoma ne izginila, če bi jo ogovoril. Samo narahlo, prav oprezno je vzdignil roko ter se je doteknil s prstom njenega lica. Ali ko se je je doteknil, je izginila . . .

Zravnal se je hipoma v postelji in se je ozrl naokoli.

Upala in votla so mu bila še lica in še zmerom so gorele oči.

Ali so bile to tudi sanje? . . .

Smejali so se tam v sobi, kozarci so žvenketali, Sveti večer je bil. Tudi študent Pavel je bil tam, in bila je gospodinja, in gospodar je bil, vse glasove je poznal in vsi so bili razposajeni in glasni. Govoril pa je še nekdo drugi in se je smejal, čisto tuj glas je bil, nikoli ga Peter še ni bil slišal — in prestrašil se je, ves se je stresel, ko je slišal tisti glas. Odprle so se duri, študent Pavel je pogledal v izbo; obraz mu je bil rdeč od vina in tudi oči so bile že rdeče obrobljene.

»Ali spiš, Peter? Vina sem ti prinesel, gorkega vina . . . Dobro ti bo storilo!«

Stopil je k postelji, Peter je malo vzdignil glavo, vino pa se je razlivalo po zglavju, zato ker se je študentu tresla roka.

»Le pij, Peter! Pozabljena sva zdaj obadva, nesrečna zaljubljenca, samca od nocoj!« Peter je odmeknil ustnice od vročega kozarca in je za mahnil z roko.

»Kje je Olga?«

»Le miren bodi, Peter, kmalu pride, zdaj pije tam bravovščino; le miren bodi pa zaspil!«

Lepo so cvenketali v sobi kozarci. Peter je poslušal in ni vedel več natanko, ali cvenketajo kozarci v sobi, ali zvone zvonovi tam zunaj; neprestano je zvonilo, vso noč. Tako lepa in otožna je bila tista pesem kakor pesem zvonov tam na holmu, v beli cerkvi podružnici, ko je viselo nizko sivo nebo in se je pomikal voz po blatni cesti . . .

Nekdo je govoril na vozu, govoril je nekdo zraven postelje in precej je spoznal Peter tisti mehki glas, odprl je mukoma oči, tako da se je samo špranja zasvetila med trepalnicami in spoznal je precej tisti beli obraz.

»Olga, dekle moje, čas je, da prideš odtod, zadušila bi se . . . Lepo gnezdo si napraviva, lepo boš spančkala, Olga, lepo živela . . .«

»Rada te imam, Franc!«

Sklonil se je nizko k njej, črn človek je bil, tudi oči njegove so bile temne. In ko se je sklonil k njej, jo je objel z obema rokama in jo je poljubil na ustnice, dolgo jo je poljubil.

Peter se je hotel vzdigniti, okrenil je glavo in je zastokal.

Narahlo se mu je odtegnila Olga in si popravila lase.  
»Otrok ne spi.«

»Kaj te briga otrok? Ostani tukaj; vsi so pijani tam!«  
Olga je stopila proti durim.

»Ne, Franc, ne tukaj!«

In skozi špranjo med trepalnicami je videl Peter njen obraz; resen je bil in gledala je naravnost nanj z lepimi velikimi očmi. Prijela je za roko njega, ki jo je bil poljubil in šla sta obadva; brez slovesa je šla ona, nič ni stopila k postelji, še pokimala ni z glavo. Peter je zastokal in je zatisnil oči . . .

To pač niso bile sanje.

Zdaj je gledal jasno, široko so bile oči odprte, zdaj bi bilo treba premisliti. Če je res tisti človek na svetu, ali če ga ni . . . Morda ga je videl samo v nemirnih sanjah — in ni ga videl prvokrat tedaj, ko je bil v izbi in ko se je sklonil k Olgi ter jo poljubil. Kaj ni bil takrat zraven pri oknu, ko se je okno odprlo in se je prikazal bel obraz? Zadaj je stal in se je smehljaj hudobno in bela roka je zaprla okno. In tudi takrat ga je videl, ko se je peljala kočija mimo in se je zasvetil v soncu bel obraz pod svetlimi lasmi. Sedel je v kočiji in se je ozrl nanj in se je smehljaj hudobno . . . Če je bil v sanjah, zakaj bi ga res ne bilo na svetu



Prišla je Olga in je stopila k postelji.

»Ali je že bil Sveti večer, Olga?«

»Bil je že! Kaj nisi vedel?«

Stala je korak od postelje, ni stopila bliže, tudi smehljala se ni.

»Olga, kdo je bil v tej izbi na Sveti večer?«

»Jaz sem bila pri tebi!«

— Glej, zardela je! — je pomislil Peter in ves se je tresel.

»In kdo je bil še?«

»Nihče drugi!«

Strnila je obrvi in mu je pogledala z velikim pogledom naravnost v oči, nato je šla.

»Torej je bila resnica!« je mislil Peter in se je obrnil v postelji proti oknu. »Zdaj pa bom moral hitro vstati, brž oditi! Jezna je name Olga.«

Tako je mislil in je bil zelo žalosten ob tisti uri.

»Nič ni bilo sanj in vse je bila resnica, vse od začetka do konca! . . . Hitro bo treba zdaj vstati, brž oditi! . . . In sanje so bile morda samo tista pusta pokrajina in tisti voz, ki se je pomikal po blatni cesti, pod tako težkim in sivim nebom, in ki se je pokrajina sama pomikala z njim . . .«

Rad bi se bil napravil, mudilo se mu je. Zakaj dolga, dolga pot je bila pred njim in daleč je bil še cilj. Zunaj pa

je bila že skoro pomlad, rosno je bilo okno in pomladanski oblaki so leteli po nebu.

Ko je pogledal skozi okno, je zapazil strahoma, kako se je po oni strani, kraj vode, pomikal počasi kmetski voz; enakomerno je pokimaval z glavo mršavi konj, pokimaval je tudi voznik Luka, ki je sedel na vozu.

»Čas je! Prepozno je že skoro!«

Prestrašil se je, vrgel je odejo raz sebe in je skočil s postelje. Skočil je in se je opotekel in je omahnil »Prepozno je že!«

Imel pa je Peter takrat trinajst let.



## V

Že je bilo zunaj veselo sonce in v gorki spomladanski luči se je smejal mesto. Peter ni maral mesta, zato ker je bilo tako glasno in veselo. Tako mu je bilo tuje, kakor je bil sam tujec v njem. Izprehajal se je po tistih širokih vežah, po temnih brezkončnih mostovžih, po vlažnih stopnicah. Tiho je bilo tam in po prstih so se plazile okoli njega čudne sanje. Bal se jih je in jih je ljubil, ne živel bi, ko bi jih ne bilo. Vse njegovo življenje je bilo v njih, ni vedel, kje je bila preteklost in kje prihodnost. Slišal je časih besedo, o kateri je vedel natanko, da jo je bil slišal že zdavnaj, Bog vedi kje; in videl je časih obraz, ki ga je poznal prav dobro iz sanj, iz preteklosti, vse poteze so bile iste, nasmeh je bil isti in pogled . . .

Na mostovžu je bila zmerom na stežaj odprta izba študenta Pavla. Ali knjig ni bilo več tam, tudi postelje ne in ne pipe na oknu. Gledale so sive vlažne stene kakor četvero slepih, topih oči. Študenta Pavla ni bilo več od tistega večera, ko je bil na svatbi gospodične Olge in je bil pokleknil pijan pred mlado nevesto ter jo prosil oproščenja.

»Oprostite mi!« je dejal, »in prosim vas za božjo voljo, nikar se ne jezite name v svojem srcu, ker sem pijan. Norec sem bil, vi pa ste me rešili vsega hudega!«

Zmerom se je spominjal Peter tistega večera; ni pozabil nanj, kadar je blodil po mostovžih in tudi ne, kadar je klečal v cerkvi, na klopi poleg kropilnika, ter stiskal obraz v dlani.

Takrat je moral ostaviti svojo izbo ter se preseliti nekam daleč na mostovž, v prazno in mrzlo sobo; na tleh je ležala blazina, sveča je gorela na stolu.

Peter je legel, ko se je bilo spodaj šele komaj začelo veselje.

»Nič ne bom poslušal, zaspal bom precej!«

Toda vzdignil se je in je sedel, poslušal je s sključenim životom, naposled je odprl duri. Na mostovžu je bil hladan in težak vzduh, po vlagi je dišalo. Plamen se je zvižgal in upogibal, zibala se je tudi svetloba na stenah in na mostovžu, kakor da bi se plazili naokoli s tihimi koraki beli ljudje. Peter je slišal nerazločen šum, samo časih se mu je zazdelo, da je spoznal glas, razumel besedo.

»Na mostovž bi šel, stopil potihoma k durim; ali če bi me ugledali, kaj bi rekel?«

Vstal je in se je opravil, toda ni si upal na mostovž. Dišalo je od zdolaj po pečenki, po poticah, Peter pa je bil žalosten.





»Lehko bi mi kaj prinesli, vsaj študent Pavel bi mi lahko kaj prinesel, ki je tudi zraven. Pa so vsi pozabili name . . . Veseli so in so pozabili . . . drugače bi že kaj . . .« Prišla mu je sladka misel, da bi se odprle tam duri in da bi prišla k njemu Olga sama, v roki krožnik in kozarec.

»Na, Peter, ubožec, da boš tudi ti vesel ob moji svatbi!«

Ali precej ga je bilo sram te misli — ne maral bi, da bi prišla Olga s krožnikom in kozarcem in da bi ga pomilovala.

Videl jo je, ko se je peljala v kočiji in lepa je bila, da ga je srce zbolelo. Vse v belo je bila oblečena, do nog je segal beli pajčolan; bele cvetice v laseh, bele rože v roki. In njen obraz je bil ob tisti uri, kakor ga ni videl nikoli. Ni gorel več in bel je bil, tako bel kakor rože v njenih laseh; samo ustnice so bile rdeče in oči so sijale žarno, gledale so in niso videle nikogar. S poželenjem polnim bolečine je čakal Peter, da bi se ozrla nanj; njegove oči so jo iskale in so jo prosile vdano. Stopila je v kočijo in se je odpeljala, ni se ozrla nanj. In ko se je zasvetil tam na trgu še poslednjikrat beli pajčolan in so potem izgibile urne kočije za oglom, se je domislil Peter nenadoma, kako je umazana njegova obleka, kako je še on sam ves neroden in otročji, nevreden, da bi se samo doteknil njene roke . . .

»Ali če bi prišla tako — v beli obleki, prijazna in vesela in bi ga prijela za roko: ‚Zakaj pa ti tukaj tako sam, Peter? Pojdi, da boš tudi ti vesel ob moji svatbi!‘ In čutil bi njeno toplo roko in bi šel kakor v sanjah.«

Prelepa je bila misel in ves se je stresel, ko so se doli odprle duri in se je razlegel po mostovžih šum veselih glasov; ali utihnilo je spet, šumelo je samo še kakor iz daljave, zamolklo so odmevali nekje koraki, zmerom tišji so bili in so umolknili.

Sveča je dogorevala, večji in nemirnejši je bil plamen. »Kako so to neumne misli! Zakaj bi pač prihajala k meni, ko je tam tako vesela! In kako bi se mogla spomniti name, ko tako glasno zvenče kozarci in ko se tako smejejo? Tudi ona se smeje in nič ne ve, da mislim nanjo . . .«

Ugledal je svečo in prestrašil se je; groza ga je bilo teme ob tem času. Legel je in se je odel preko glave, da bi nič ne slišal in da bi ne strmел v temo. Toda prišla je tudi pod odejo tista velika in otožna tema, ki je bila zunaj, celo v njegovo srce je prišla in vse njegove misli so je bile polne.

»Zdaj pojde in je ne bo nikoli več!« je premišljeval, ali misel mu je bila še tako tuja, da je niti zelo žalosten ni bil. »Kakšen je pač tisti kraj, kamor pojde? Lepo je tam, sonce sije, pisani vrtovi so tam in prostrani zeleni travniki, bele hiše stoje tam, in ko bi šel mimo tiste hiše, bi



se morda odprlo okno in prikazal bi se njen obraz, njeni lasje bi se zasvetili . . . Če bi se pač nasmejala, če bi pozdravila z belo roko?«

In ko je zatiskal trepalnice, da bi zaspal, se je spomnil na njeno roko, na njeno belo toplo roko do komolca in zastokal je, obrnil se je v postelji in je vrgel odejo raz sebe.

Otresel bi se bil rad tiste misli, ali ni se mogel. Odprl je oči, da bi videl temo naokoli, ali v temi je videl njeno roko, njeno belo toplo roko preko komolca, ko je stala pred ogledalom in je vzdignila roke in so zdrknili široki rokavi skoro do ramen . . .

Tam spodaj je bil šum zmerom glasnejši, Peter je že razločeval pijane glasove.

»Pozno je že, morda je že polnoči . . . zdaj pač ne bo nikogar . . . Da bi vsaj luč imel, tako nerodno je v temi!« Hladno je bilo v izbi, Petru pa je bilo vroče, obrisal si je z rjuho čelo in lica.

»Zaspati bi moral mirno . . . greh so take misli . . . O Bog!«

Stopil je k oknu; noč pa je bila zunaj, le tuptam se je še svetila majhna lučica v mestu; ob vodi je stala svetilka in bela svetloba je trepetala v valovih. Izpreletel ga je mraz, ko je stal ob oknu in vrnil se je v posteljo. Oči so ga že bolele, tudi glava mu je bila težka in zaspal je nemirno.

Ko pa je zaspal, mu je bilo tako, kakor da bi sedel pred kapelico na križpotu. Sedel je sključen na poti in ni mogel vstati, zakaj težko butaro je imel na glavi. Ali v daljavi, tam v daljavi se je svetila v soncu prelepa pokrajina — oči so hrepenele tja, noge pa se niso mogle geniti. In tedaj se je pripeljala kočija po beli cesti; dvoje urnih belcev je bilo vpreženih vanjo, v kočiji pa je sedela Olga, vsa belo oblečena, bele cvetice v laseh, bele rože v roki. V tistem trenutku je zaklical, vzdignil se je z veliko močjo in je hitel za kočijo — naravnost preko polja, preko travnikov, proti tistim lepim goram, ki so se vzdigale v sončni daljavi kakor siv oblak. Toda pretežka je bila butara, že je omahoval in se opotekal, belca pa sta dirjala jadorno, izgubljala se mu je že kočija izpred oči. In omahnil je tedaj in se je zgrudil in je zatisnil oči, da bi umrl. Toda glej, komaj trenotek, pa se je doteknila topla roka njegovih lic. Da, to je pač ona, ozrla se je bila, stopila iz voza in je prišla k njemu. Trepetal je od sreče in skoro se ni predrznil, da bi odprl oči. Pogledal je samo boječe in smehljaje izza trepalnic in je videl njen obraz, ki se je sklanjal k njemu.

»Ali spiš, Peter?«

Vzdignil se je v postelji in je nalahko iztegnil roko, da bi se doteknil njenega belega rokava, ki je bil tako tenak, da je čutil toploto vroče polti.



»Glej, vina sem ti prinesla, Peter, in potice, da boš tudi ti vesel ob moji svatbi! . . . Vsi so pozabili nate, jaz pa nisem pozabila.«

Pokleknila je zraven blazine in je položila na tla kozarec in krožnik, svečo je postavila na stol. »Zdaj pa se poslovim od mene, Peter, morda se več ne vidiva!«

Peter je čutil v grozi, kako se mu je nekaj silnega vzdigalo v prsah in proti grlu; oči so se mu razširile in gledal ji je v obraz, ki je bil tako blizu in ki je sijala na njem nemirna luč.

»Priden bodi, Peter, pa misli časih name . . . saj si me rad imel! . . . Daj mi roko zdaj!«

Pogledala mu je v oči s smehljajočim pogledom in tudi ustnice so se narahlo in ljubeznivo smehljale. Petru pa se je zdel ta smehljaj čisto tuj, nikoli ni videl takega na njenem obrazu. To je čutil, da tega smehljaja ni bila prinesla njemu v dar, temveč da je bil ostal v očeh, na ustnicah samo od prejšnjega, ki je bil še lepši in še bolj ljubezniv. To je čutil in bilo mu je, da bi pobegnili v noč, naglas zajokal sredi noči. »Zbogom, Peter!«

Vstala je, bela obleka je zašumela. Peter pa je klečal v postelji pred njo in ko je klečal, je prijel njeno roko z obema rokama in se je doteknil s čelom, z lici, z ustnicami. In klečal je še, glavo sklonjeno, oči zatisnjene, ko mu je počasi odtegnila roko in je šla . . .

Na pragu pa ji je prišel nasproti študent Pavel in je pokleknil na pragu ter govoril s težkim jezikom čudne in nerazumljive besede. »Zdaj šele vem, čemu sem na svedu . . . Vi ste mi to pokazali . . . pa se nikar ne jezite name, če bi se me kdaj slučajno domislili . . . Čisto prav ste imeli in nič vam ne zamerim, jaz bi vam ne napravil gorkega gnezda . . . za drugo opravilo sem jaz . . . Bog vam povrni, popolnoma ste me ozdravili, malopridna žival, kakor sem bil! . . . Oprostite mi, lepo vas prosim . . . ampak potrebno je bilo, da sem ljubil tako lepo ženo in da mi je pokazala ogledalo! . . . Nikoli bi se drugače ne bil streznil . . .« Še je govoril na dolgo in na široko, klečal je pred njo in jo je držal za obe roke, in če je hotela stran, je ni izpustil, temveč potegnil jo je še bližje k sebi in je govoril, celo jokal se morda . . . Ko pa je vstal, mu je dala roko, da jo je poljubil v slovo, zasmejala se je in je odhitela po mostovžu . . .

Klonila je Petru glava, telo mu je klonilo in legel je na obraz . . . Težka je bila butara, ni mogel več dalje s prevelikim bremenom, ki si ga je bil naložil. Kočija pa je hitela preko polja in travnikov, zmerom manjša je bila, komaj še se je svetil v soncu beli pajčolan . . .

Tako je bilo tisto noč in ko je noč minila, je bilo v izbi vse mrtvo in tudi v hiši, vse življenje je bilo mrtvo. Vstal je zjutraj in je vzel knjige in je šel, toda pot ga je zanesla v drevored in v gozd. Zemlja je bila tam še hladna in

zimsko, sneg je še ležal pod grmom. Ali v vejevju je šumela pomlad, smejala se je tudi že z neba, po otročje so se podili veseli beli oblaki. Ko je šumelo naokoli, ko je plavalo gori veliko spomladansko nebo, se je zbudilo v Petru silno hrepenenje. Popotno palico bi vzel in bi šel, hodil brez počitka ter bi jo iskal. Morda je tam na obzorju, kjer se v sončni megli nebo dotika zemlje . . . Tam bi mu prišla naproti.

Ni ga bilo trenutka, da bi pozabil nanjo. Nikoli se niso več odprle njegove oči, v sanjah je hodil po ulici, blodil po gozdu. Izpočetka jo je videl samo kakor nerazločno senco v veliki daljavi in si je želel tja. Tudi je hušknila časih mimo in vztrepetal je in pogledal, toda sence ni bilo več. Polagoma pa je prihajala bliže, senca je bila zmerom bolj razločna, že je videl obraz. In obraz ni bil zmerom isti; smehljal se je časih, časih je bil resen in miren; šla je katerikrat mimo, ne da bi se ozrla nanj; lepa je bila takrat, gosposko oblečena in ponosna, hladno so gledale oči; zgodilo pa se je tudi, da je skoro postala ter mu pogledala naravnost v oči z živim, radovednim pogledom; tedaj se mu je zdela manjša, bolj vesela in prijazna. Ozrla se je nanj in je šla dalje . . .

Ob tistem času se je izpremenil tudi na zunanje. Zrastel je bil, dolgo in koščeno telo je bilo nekoliko upognjeno, glava se ni zravnala nikoli in oči niso pogledale nikoli naravnost. Lica so bila suha in votla, nad obrvmi

se je bočilo previsoko čelo. Po mostovžih, po gozdu zunaj je hodil z urnimi dolgimi koraki, roke so se opletale in so zamahovale; ali če je bil zašel na obljudeno ulico, se mu je telo sključilo, gledal je v tla, noge so stopale neodločno in plašno in zdrznil se je strahoma, če se je koga slučajno doteknil z nerodnim komolcem. V zadregi in osramočen je povetil pogled, če je opazil, da se je kdo pazljivo ozrl nanj. Zavil je brž v drugo ulico ter pospešil korake.

»Morda ve!« si je mislil. »Drugače bi me ne bil tako pogledal!«

Prišel je o mraku domov in je postal na pragu. Gospodar mu je prišel naproti.

»Ali veš, kdo je bil danes tukaj?«

Peter je molčal, noge so se mu tresle.

»Prišlo je morda vse na dan! Pa naj se zgodi karkoli!«

»Direktor je bil tukaj! Zakaj ne hodiš v šolo?«

Peter se je oddehnil.

»Da bi le nič drugega ne bilo!«

Oddehnil se je in se je čudil. Domislil se je šele zdaj, da že dolgo časa ni bil v šoli in da je bil čisto pozabil nanjo. »Čakaj, ti!«

Peter je ugledal čisto blizu pred sabo rdeč in pijan obraz; oči so gledale kalno in hudobno, iz ust je smrdelo po žganju. Tedaj ga je nekdo zgrabil za lase, zgrudil se je najprej na kolena in nato je nenadoma ležal na tleh.



»Samo da bi ne vedel nič drugega!« si je mislil. Plazil se je po tleh in je gledal samo toliko, da bi ne zadel z glavo ob posteljo ali ob steno. Kadar je sunil gospodar premočno z nogo, se je prevrnil, a precej se je spet vzdignil na kolena. Toda zbolelo ga je že v glavi in zablščalo se mu je, po čelu dol mu je zacurljalo.

»In vendar sem se udaril!« je pomislil Peter, gospodar pa je nehal. Tedaj je prišla v sobo še gospodinja in kričala sta obadva; Peter pa je vstal in je šel v izbo ter si je tam obrisal obraz in tudi roke, ki so bile vse krvave.

»Kako me je vlačil! Kakor mačka!«

Držal je v roki razbito ogledalce in je gledal pazljivo. Nad čelom, že skoro nad lasmi je bila majhna rana, ki je še zmerom kapalo iz nje in tudi lica so bila opraskana. Ali svojih ran ni gledal Peter in jih tudi ni čutil. Zapazil je, da mu že poganjajo brki, čisto mehki in redki, na bradi pa so se že prikazovale temne pege. Čudil se je in sram ga je bilo.

»Da bi me le brki ne izdajali!«

Legel je na posteljo, roke pod glavo — in hitro sta bila vprežena urna belca, že je hitela kočija preko polja in travnikov, napravile so se misli in so hitele jadrno tja proti sončni daljavi, proti onemu hribu, ki se je vzdigal na obzorju kakor siv oblak . . . Tam mu je prihajala ona naproti; lep je bil njen obraz, njene oči so sijale žarno; oblečena pa je bila v prozorno belo obleko in ko mu je

prihajala naproti, je vzdignila roke, tako da so zdrknili rokavi prav do ramen in se je zasvetila v soncu čista bela polt . . .

Sklonil se je v postelji in je zaječal. »O Bog! . . . Greh so take misli . . .« Prej bled in mrzel, mu je gorel zdaj obraz in kakor skozi meglo so gledale oči . . .

Skoro je že bila noč, ko je vstal in se napravil. Šel je hitro preko sobe in ni pogledal proti mizi, ali čutil je, kako se je ozrl nanj gospodar z dolgim in srepim pogledom.

Na trgu so že prižigali svetilke, tudi zvezde so se že prižigale na nebu. Peter je hodil z urnimi koraki in se ni ozrl nikamor, toda mahoma je postal ter se naslonil ob plot, kjer je bila senca. Prišel je mimo študent Pavel s tovarišem in se je smejal. Obraz mu je bil rdeč in vesel, oči so sijale razposajeno; klobuk je imel pomaknjen nazaj in razmršeni fantovski kodri so uhajali na čelo.

»Glej, ves se je izpremenil . . . preselil se je bil v mesto!« In Petru je zarezala v srce velika bolečina, tako da bi zajokal. Študent Pavel se je bil preselil v mesto in je bil vesel in glasan; on pa, izgubljen in pregrešen, kakor je bil, se niti predrzniti ni smel, da bi stopil na ulico ter ga pozdravil. Gledal je za njim, kako je stopal z lahkimi in moškimi koraki in kako je naposled izginil v senci.

»Izgubljeno je zdaj vse!«

Ves star je bil in truden, ko je nadaljeval svojo pot.



Hodil je v senci, da bi nikogar ne srečal in da bi mu nihče ne videl v obraz in stopil je v cerkev skozi male stranske duri.

Mračna je bila cerkev, rdeča luč se je zibala pred velikim oltarjem in tupatam je dogorevala sveča z dolgim plamenom. Peter si ni upal dalje, ker so motili tišino njegovi neokretni koraki in pokleknil je poleg kropilnika.

S slastjo se je spominjal Peter na svete zgodbe o razbojnikih in velikih grešnikih in sveto-sladko mu je bilo pri srcu, kadar si je domišljal, da je on sam tisti grešnik in da prosi na kolenih zaslužene kazni. Tako je klečal, cestninar, poleg kropilnika, trkal se je na prsi ter spoznaval pred Bogom:

»Usmili se Bog mene grešnika!«

Ali Peter je vedel, kako blizu je bil hudobni duh, kako je čakal nanj za kropilnikom ter poslušal njegovo spokorno molitev. Čakal je tam nanj in se je smejal porogljivo. Petru se je časih celo zazdelo, da ga kliče, ker mu je bilo čakanja že zadosti. In kakor ga je klical, kakor je osramočen in žalosten polagoma vstajal Peter in vzdigal glavo, tako so že prihajale tiho tiste nemirne, lepogrešne misli, ki so prežale nanj celo v cerkvi. Tam so bile skrite po tistih temnih kotih, kjer ni bilo luči in tudi razpele ne in ne svetih podob. In če je gledal na oltar, so mu uhajali pogledi tja, opazil je, kako se je premikalo, kako je časih narahlo zašuštelo . . .

»Usmili se Bog mene grešnika!«

In je vstal in je šel, s trudnimi koraki, glavo upognjeno, ne da bi se pokropil in pokrižal. »Zdaj je že vse izgnubljeno . . . tako sem zablodil kakor v globoko vodo . . . pa naj se zgodi karkoli!«

Ko se je vračal po polutemni ulici, mu je prišla lepa misel, ki jo je poznal že oddavna in ki se je ukvarjal z njo z zmerom večjim veseljem. »Da bi umrl, pa bi vse minilo . . . zatisnil bi oči, pa bi bilo vse tiho . . .« Mimo vode je šel, ki je šumela zamolklo.

»Samo čez plot bi skočil in samo par korakov, pa bi bilo!«

Postal je in se je počasi pokrižal, toda noga se ni genila; stal je in je gledal v valove, ki so hiteli brez počitka.

»Dolga je pač njih pot . . . in brez počitka!«

Trudni so morda že, ustavili bi se radi samolastno, ali usojeno jim je, da hite dalje brez počitka.

Proti jugu so hiteli valovi, ali tam na nebu, na prostranem, so hiteli oblaki v dolgi vrsti od juga. Ustavili bi se radi in se niso mogli.

Spominjal se je Peter, kako se je bil nekoč odpravil, da bi se odpočil. Zelo je bil že truden in zelo žalostno je bilo njegovo srce. Zunaj je bil mraz in sneg in Peter si je tedaj mislil: »Glej, zdaj bi lahko izvršil . . . bi se lahko odpočil . . .«



Mahoma mu je bila prišla tista lepa misel in nič se ni začudil, ker jo je poznal že oddavna. Vzdignil se je takoj v postelji in je odprl okno ter je skočil v sneg. Sneg mu je segal do kolen, toda bil je topel, tako kakor da bi bil stopil v mehko perje; in tudi tako čist je bil, kakor lepo belo perjiče.

Peter si je odpel srajco na prsih, zato da bi mu bilo mraz. Toda pihal je mrzli veter, njegovih prsi pa se ni doteknil.

»Gorko mi je še od postelje, treba je potrpeti!« si je mislil, ali bal se je že, da bi ga smrt ne hotela. Naslonil se je ob plot in je gledal, kako so mirno svetile na nebu bele zvezde, naravnost nanj so se ozirale in so pomežikavale. Mirne so bile pač zvezde, ali zadaj za njimi se je pomikalo dalje, zmerom dalje vse prostrano nebo in ko je Peter gledal, mu je tudi samemu počasi klonila glava, klonil život, dokler se ni zdrznil ter se zavedel. Tedaj ga je izpreletel prijeten hlad po hrbtu, po nogah.

»Že se je ozrla name smrt, doteknila se me je!«

Peter se je pokrižal in nato je sklenil rolke, da bi molil. Toda besede mu niso mogle na jezik, misli ne v srce. »Greh je . . . zato ne morem moliti . . .«

In obšla ga je malodušnost; na plot se je naslonil in je položil glavo na roke. Nebo ni bilo več tako lepo in jasno; s sivim, zastrtim očesom je gledalo dol, zvezde so bledele, vsa luč jim je bila ugasnila.

»Da bi le snežilo, da bi pihal veter in da bi bila temna noč!« Bolj strah ga je bilo tega svetlega miru nego noči in burje.

»Če jo kličem, ne pride!« je mislil ves žalosten. »Ali ko bi bil zdajle ves vesel in bi šel samo tod mimo in bi mi zapihal ta rahli veter v lica, precej bi se mi doteknila srca. Zato ker jo kličem, ne pride!«

Stopil je na plot in se je vrnil v izbo; odel se je do čela in tedaj se mu je razlila po vsem životu mokra vročina . . .

Spominjal se je in tedaj je spoznal, da je slonel prav tako na plotu, prav na istem mestu ob drevesu, kakor je slonel takrat, ko se je pomikalo nad njim jasno nebo, dalje, zmerom dalje.

»Ne prišla bi, če bi jo klical!«

Spodaj so hiteli valovi, oblaki so hiteli po nebu, brez počitka; niso se mogli ustaviti samolastno ne oblaki in tudi ne valovi . . .

Šel je in je legel na posteljo oblečen in brez večerje. Glava ga je bolela, tudi rana ga je skelela na čelu. Ležal je, ob zglavju pa mu je slonel hudobni duh in ga je gladil po čelu z nevidno roko; in kakor ga je božal, tako so vstajale misli, so mu rdela lica.

»Videl bi jo že rad, poiskal bi jo!«

In takoj jo je ugledal, ko je stala zjutraj pred ogledalom in je vzdignila roke in so zdrknili rokavi do ramen, tako da so se zasvetile bele gole roke . . .

Skočil je s postelje in se je slekel, položil je v kot poleno z ostrino navzgor ter je pokleknil nanj z golimi, razranjenimi koleno. Nad njim je viselo črno razpelo, sklonil je glavo globoko in skril obraz v dlani.

»Usmili se Bog mene grešnika!«

## VI

Tako je zdaj nastopil, o ljudje božji, Peter Novljan svojega življenja poslednjo pot. Zakaj jesen je že bila in videl je že Peter, kako se je vzpenjalo tam na obzorju dvoje silnih rok in kako je gledalo iz neokretne glave velikanove dvoje zaspanih oči preko prostrane zemlje.

Skrbno se je napravljal na pot in ni pozabil ničesar. Poslovil se je tudi od tistih lepih samotnih mostovžev, od sladko-temnih stopnic; počasi je hodil, zato da bi se poslovil od vseh senc, ki jih je bilo toliko naokoli in ki so ga vse ljubile.

»Peter zdaj pojde!« jih je ogovarjal in skoro žal mu je bilo. Stopil je v Pavlovo izbo, ki je bila tiha in prazna; sedel je na zaboj sredi izbe in je oprl glavo ob stisnjene pesti. »Ko bi bil zdaj Pavel še tukaj in bi se poslavljal od njega, kaj bi rekel Pavel?«

»Pojdi z bogom — bi rekel — in še roko mi daj! Tudi jaz bi šel s teboj, malo bi te vsaj spremil, toda glej, skočil sem bil z voza, čemu bi se zdaj vračal nanj?« Neverno mu je pogledal Peter v obraz in se je natihoma nasmehnil.





»Saj ti nisi bil rojen na vozu!«

Pavla pa je bilo sram, zardel je in se je obrnil v stran. »Nisi bil rojen na vozu in tudi nisi bil ugledal smrti, ko si se rodil! Samo enkrat si se bil ozrl na nebo, ko so jezдили tam sivi jezdec, pa so se ti oči upijanile . . . O blagor se tebi, Pavel!«

»Kaj moraš na pot?«

Sočutje mu je bilo pač dehnilo v dušo, Peter pa se je nenadoma razžalostil.

»Moram, da prinesem do konca to breme, ki sem si ga bil naložil in ki je tako težko . . .«

Komaj se je bila vžgala dremotno, že je ugasnila želja, da bi legel in se še malo odpočil. Dal mu je roko in poslovila sta se molče, nato pa je bila izba spet tiha in prazna.

Peter je vstal ter je odšel dalje po mostovžu.

»Še kaj drugega, kaj lepšega bi mi bil lahko povedal . . . malo bi me bil lahko potolažil in mi olajšal greh . . . Toda v mestu je že, vesel je, — kako bi pač mislil na to mojo žalost, ki je nobeden človek ne more spoznati?«

Časih je pogladil z roko preko vlažne stene, po zaklenjenih durih, kakor da bi dajal roko prijatelju — prijel ga je z obema rokama in ga potem malo pobožal prav do komolca in tudi po licih. Slišal je, kako je šlo časih mimo, kako je časih stopalo za njim, poleg njega z opreznimi koraki in nič se ni bal.

»Morda pojdejo z mano!« si je mislil, »spremijo me kos pota, tako da ne bom čisto sam!« Prišel je do mesta, kjer je bil tisti večer truden legel in zaspal.

»Glej, kako sem ga izteknil! Ko bi ga bil iskal, ne bil bi ga našel! Toda zdaj me vodijo z blagohotno roko in tako so me privedli še tu sem . . .« Stopil je, kakor je bil stopil tedaj in se je tudi prav tako varno in počasi spustil ob zidu na tla.

In ko je ležal in premišljeval, se je domislil nečesa čudnega. Če je namreč Jakob Mrva tudi tako ležal — prav na tem mestu, roke pod glavo in noge sključene do prsi preden je bil privezal vrv nad pragom.

Seveda je tako ležal, gledal je v sivi dolgočasni strop in je premišljeval. Tudi tebi blagor, Jakob Mrva! Ugledal je Peter njegov osineli, poraščeni obraz, ki se je čudno smehljajal.

»Torej si vendarle prišel, Peter Novljan, dolgo sem te čakal! Ali veš, kdo te je vodil za roko?« Tudi Peter se je nasmehnil s prav tihim spoznanja polnim in razposajenim nasmehom.

»Ti si me vodil!«

»Nič ne zameri, prišel bi bil sam! Že takrat sem vedel, da prideš, ko si me tako prijazno posetil ter si jedel z mano v ponvi pražene ledvice! Pavel se je izpridil, ti pa si ostal na poti, ki ti je bila namenjena od začetka. Le dalje po tej poti, še na poslednjo nerodno pot! Samo daj,

da te ne sreča lepa ženska, usmiljena gospa Olga . . . in če te sreča, ne poslušaj njenih besed, temveč glej samo s kalnimi očmi na njene bele roke, na rokave, ki so tako prozorni, da bi čutil toploto vroče polti . . .«

Peter mu je pogledal v obraz.

»Kaj nisi bil ti, ki si stal v cerkvi za kropilnikom in si me klical?« Mrva se je široko in razposajeno nasmehnil, skoro bi se bil zasmel naglas.

»Kako si me spoznal, in vendar nisi mislil name! Pozno prihaja tvoja hvaležnost! . . . In zdaj poženi, Peter, le poženi, jesen je žel!«

Ko se je odpočil Peter, je vstal in romal dalje; vse hodnike je prehodil in vse stopnice, ljubeznivo se je poslavljaj in težko mu je bilo srce. Nato pa je šel in se je napravil v cerkev. Toda ko je vstopil, se je prestrašil. Vsa polna je bila cerkev, zagradili so mu jo bili prav do velikega oltarja, njemu nevrednemu grešniku.

Tako je pokleknil poleg kropilnika, globoko je sklonil glavo in se je trkal na prsi.

»Bog se usmili mene grešnika!«

Trkal se je na prsi, kesanja pa ni bilo v srcu nič in nič žalosti. Samo truden je bil, tako zelo truden, da bi klečal in oprl komolce na klop in zaspal, tako da bi se nikoli več ne predramil.

Orgle so pele na koru, od velikega oltarja je dišalo kadilo, lesketala se je zlata kadilnica. In Petru je bilo, da

je tudi on že nekdam klečal pred oltarjem, ko so gorele mnogoštevilne luči in se je lesketala zlata kadilnica in so pele orgle na koru. Laže je bilo takrat njegovo srce in oči so gledale naravnost na oltar. Kdaj je pač bilo in če je bilo resnično? . . .

»Peter!«

Poklical ga je poluglasno izza kropilnika; še niže je klonil Peter glavo, kakor plašni metulji so frfotale misli, rade bi se vzdignile in se niso mogle . . . Kdaj je pač bilo, ko so gledale še veselo in naravnost njegove oči . . . ko se je bil tam na neizmerni pokrajini odgrnil kos sivega zagrinjala in je ugledal jasno nebo?

»Peter!«

Zdaj je zaklical skoro naglas, rezko in osorno.

»Bog se usmili mene grešnika!«

Peter je vstal in se je napotil. Ko je bil zunaj, so zvonili zvonovi, zamolklo je bučal veliki zvon, kakor da bi se bližal vihar.

Hodil je z dolgimi koraki, mudilo se mu je že. Velo listje je že sulo z drevja in mu je pošuštevvalo pod nogami, tam spodaj so šumeli veliki rumeni valovi in so drvili jadrno; videl jih je Peter in je tudi sam pospešil korake. Nasmehnil se je, ko je šel mimo mesta, kjer je slonel nekoč ob plotu in si ni upal, da bi ga preskočil.

Doma si je oblekel nedeljsko obleko, zakaj bilo bi nespodobno, da bi jo posetil umazan in razcapan; Bog



vedi, če bi mu dala roko in če bi se nasmehnila prijazno v pozdrav.

Od gospodarja se ni nič poslovil in tudi ne od gospodinje, še po izbi se je komaj ozrl. Zagnusilo se mu je, če se je domislil tistega večera, nič drugega nego zagnusilo, zakaj bolečine ni čutil ne v srcu in ne na telesu. Prišel je bil gospodar in ga je vzdignil iz postelje ter ga je zalučil na tla kakor vrečo. In ko je bil že ves truden in ranjen, je šel v sobo in je sedel za mizo poleg gospodarja.

»Zdaj poslušaj, fant, napravila bova račun!« Razprostrl je po mizi umazane papirje, kazal je z debelim prstom in je računil. Peter ni slišal ničesar; gledal je, kako se je pomikal po mizi tisti debeli rdeči prst, kakor da bi lazil velik črv po papirju. Zastudilo se je Petru in rad bi bil vstal in pobegnil. Pogledal je gospodarju v obraz in obraz je bil rdeč in zabuhel, brki so bili mokri in topo so gledale izbuljene oči.

»Kako čudno je, da je tudi to človek!« si je mislil Peter in zazdelo se mu je nenadoma, da bi se nič ne čutil, če bi hodile take živali po vseh štirih in bi lajale. Vesel je bil te misli in se je malo poigral z njo. Hodile bi po vseh štirih, po težkih nerodnih šapah . . . ali bile bi zlobne, na verige bi jih bilo treba prikleniti. In tam bi prežale, gledale lokavo in iztegale šape, da bi zgrabile za nogo človeka, ki bi šel mimo.

»Ali si razumel?«



»Sem!« je odgovoril Peter in se je oddehnil.

»Toliko si razumel, da boš čez pol leta berač in da te zastonj ne bom redil. Zdaj pa se poberi!«

Nenadoma se je domislil Peter:

»Okradel me je!«

Ne da bi bil razumel in ne da bi računil, mu je prišla misel in takoj je vedel, da je resnična. »Glej žival! Tepel me je in me je suval kakor mačka. naposled pa me še okrade!« In stud se mu je vzdignil do grla.

To pa se je zgodilo tedaj, ko so ga poslali k čevljarju, da bi se učil in ko je pobegnul še tisti večer ter blodil po mestu, po drevoredih.

»Bilo bi vse drugače, ko bi bila Olga doma!« si je mislil, kadar je ležal na postelji in je bil žalosten. »Toda šla je in me je ostavila čisto samega; do veselja ji je bilo in do drugega nič, pa je pozabila name, pa je brez usmiljenja!«

Šel je preko sobe in se je mimogrede ozrl proti ogledalu. Tam je stala takrat, ko je vzdignila bele roke in se je okrenila k njemu. Premeril je sobo z velikim pogledom. In tam sta sedela tisti večer, ko se je sklonila globoko in ga je prijela z obema rokama za glavo, kakor otroka, in ga je poljubila na ustnice.

»Kam greš, Peter?«

Gospodinja je sedela za pečjo in si je kuhala kavo na špiritu.

»Ali bi se zlagal, ali bi povedal resnico?«

Stal je pred durmi, nato je odšel molče.

»Ne razveselil bi je, če bi ji prinesel materin pozdrav!«

In zdaj zbogom, ti samotna velika hiša, mrtvašnica živih, zavetišče umirajočih! Zbogom vi otožni hodniki, prijetni drevoredi ponočnih senc, in ve mnogoštevilne temne stopnice, kjer se izprehajajo ob belem dnevu smešni in usmiljenja vredni strahovi, kakor na priliko tisti okostnik, ki je padal kosoma od stropa, in pa tisti obešenec, ki je bil zlezal z vislic, da bi se grel! Zbogom ve sive vlažne izbe, kjer se glase od sten vzdihni umirajočih, davno umrlih! Zbogom za zmerom!

Naravnost ob vodi se je napotil, po stranskih ulicah iz mesta. Nebo pa je bilo sivo, nizko in otožno, kakor ga je bil že videl nekoč. Tesna in plašna je bila duša pod tem nebom, ki jo je tiščalo k tлом. Ves dan je bilo nebo enako, tako da Peter ni vedel, ali je še zgodnji poldan, ali se že mrači.

Komaj je stopil iz mesta, stopil na hrib, se je že zavilo mesto v sivo meglo in iz megle so gledali visoki črni stolpi. In megla se je vzdigala, družila se je z nebom, plazila se je poželjivo in plašno za oblaki, ki so se spajali in so hiteli.

Prišel je po holmu navzdol in ravan se je razprostrla pred njim.

Cesta je bila blatna, od dežja razmočena, in kmalu je bil oškropljen do kolen. Sitno mu je bilo, da bi stopil tak pred njo, blaten in ubog popotnik, zato je stopal varno, zdaj po tej zdaj po oni strani ceste, kjer je bila bolj trdna in oprana. »Čisto taka cesta kakor tedaj; morda je celo ista!«

In vsa pokrajina je bila taka in tako je bilo tudi nebo, ki se je nižalo zmerom bolj. Njemu samemu pa se je nenadoma zazdelo, da je tisti razcapani popotnik, ki je gazil blato z bosimi nogami in ki se je ozrl hudobno za vozom ter zalučil kamen za njim.

Z žalostjo ga je napolnila tista misel, zato bi se je bil rad otresel, toda vračala se je, kadar se je ozrl in je videl samotne jagnede ob cesti, samotna, razmočena in barjasta polja, kolikor daleč je segel pogled.

In resnično se je mračilo, ali pa je bilo leglo nebo prav na zemljo, tako da so bili jagnedi že do polovice potopljeni vanje.

»Samo da bi prišel do mraka, da bi ne hodil ponoči!« Ni bil vesel misli, da bi ostal ponoči sredi te prostrane ravni čisto sam:, ni bilo ne trave, da bi legel, ne hiše, da bi potrkal; počival je na kantonih, ki so stali ob cesti sredi rumenih luž. In ko si je zaželel, da bi ne deževalo, je pričelo polagoma pršiti; morda je samo rezal mokro nebo z obrazom, z životom, zakaj leglo je bilo že na zemljo in kakor skozi zamazano steklo je videl časih



kočo, ki je samevala tam prazna in polupodrta, ali gručo drevja na barju.

Rad bi bil vedel, kako daleč je že, toda ravni ni bilo konca na nobeni strani; kamor je pogledal, povsod isto dolgo sivo zagrinjalo. Hodil je pač že dolgo, pač ni bilo več daleč do noči, ne več daleč do cilja . . .

Ko je šel, je zapazil nenadoma, kako se je pred njim, tam v daljavi, pomikalo počasi nekaj črnega. Začudil se je in se je prestrašil, pospešil je korake, da bi videl. Toda pomikalo se je zdaj pač malo hitreje, prav od tistega trenutka, ko je bil pospešil korake. Voz je bil, oblike njegove pa so bile čudne; kakor da bi bil pokrit z visoko in okroglo streho, veliki buči podobno. In ko je gledal natanko, se mu je celo zdelo, da vidi, kako pokimava konj z debelo glavo in kako sedi voznik sključen spredaj in zamahuje z bičem enakomerno, kakor v poluspanju . . . Obračal se je voz, da, obrnil se je . . .

Postal je, pomežiknil je in je pogledal bistro. Ni se bil obrnil voz, stal je zdaj mirno, kakor velikanska črna buča je stalo tam na cesti v megli.

»Da bi do njega!« je mislil. »Morda bi me vzel gor.« Zgrozil se je precej nad to mislijo; ne hotel bi gor, strah ga je bilo tistega voza, ki se je pomikal natanko kakor on in je stal, če je počival Peter na kantonu.

Blato je bilo globoko in mastno, čevlji so cmokali v njem in Peter je vzdigal mukoma noge. Bal se je, da bi se

prezgodaj ne utrudil, da bi ne prišel tja ves zmučen, bolan in blaten. Deževalo je močneje in krajci klobuka so se že nagibali, rokavi so se že oprijemali rok. »O Bog, kakšen pa pridem tja!« si je mislil in ves žalosten je bil.

Če bi ga ugledala z balkona, bi se mu pač naglas zasmejala.

»Kakšen pa si prišel, Peter?«

Povesil bi glavo in bi nič ne odgovoril; samo polkleknil bi v blato pred balkonom in bi videl tam gori njene majhne čeveljčke in njeno roko, ki bi slonela ob ograji in njen obraz, ki bi se sklanjal tam.

»Samo zato sem prišel, gospa Olga, da bi se ozrli name, ubogega popotnika!«

»Zakaj pa klečiš tam v blatu, Peter? Pridi gor, da ti pogrnem mizo! Rumene pogače imam zate in vina, tudi belo posteljico imaš tam v izbi! Saj sem vedela, da prideš, zato je že vse pripravljeno zate.«

In bi prišla dol, na pragu bi mu prišla naproti, vsa bela in lepa. Tam bi ji poljubil roko, doteknil bi se tiste bele roke z ustnicami, z lici in s čelom, oči pa bi zatisnil, zato da bi sanjal dolgo . . .

Ali je to tista cesta, ki drži do njene hiše, bele hiše sredi vrta, z lepim zelenim balkonom nad vratmi? Ej, Peter, to pač ni tista cesta, izgubil si se in hodiš v kolobarju, ne prideš nikoli!

Tudi voz se je pomikal pred njim in se ni meknil z mesta. Konj je polkimaval z debelo glavo, voznik je dremal, voz pa je stal na cesti, sredi prostrane puste ravni. Peter je stopal, toda zdelo se mu je, da se mu cesta počasi odmika pod nogami in da stoji zmerom, kjer je stal. In deževalo je, mračilo se, zmerom bolj sivo je bilo nebo . . .

Ali pa tiste hiše niti ni na svetu, tiste hiše sredi vrta z zelenim balkonom nad vratmi? Sanjalo se mu je morda nekoč o tisti hiši in zdaj hodi kakor v sanjah, išče jo, ko je morda ni na svetu? — Ej, Peter, resnično je ni na svetu in iščeš jo zaman, zaman iščeš prijetnega toplega doma, ki ti ga Bog ni bil domenil! Tebi ne, na vozu rojenemu, in nobenemu tvojih bratov! . . .

Ni se mu več tako mudilo, sedel je na kanton in je počival. Velike prazne oči so gledale po pokrajini. Izprevidel je Peter, da ravni ne bo nikoli konca, zato ne, ker se mu odmika cesta pod koraki. Ves čas se ni bil meknil z mesta; ko je bil stopil na ravan, se je spustilo za njim sivo zagrinjalo od neba. In ko je še premišljeval, če bi ne ostal na kantonu, dokler bi ne zadremal, se je že vzdignil in je nadaljeval pot s sključenim, trudnim životom, upognjeno glavo. Kakor megle so se plazile žalostno njegove misli preko barja.

Pa je bil vendar čisto jasen njegov cilj; s sveto dušo kakor v cerkev, se je bil napotil proti njemu, ni dvomil

in se ničesar ni bal. Toda zdaj je bil truden, predolga je bila že pot in oči niso videle več tako bistro; zato se je bil cilj umeknil v mrak, ni se mogel natanko domisliti nanj in zato je bil žalosten.

»K njej sem hotel, da, naravnost k njej, ali zakaj po tej cesti, kam so me bile zanesle noge?«

In nič ni bil pomislil, kam bi se obrnil, na katero stran bi jo krenil; tako kakor da bi bil poznal že oddavna to cesto, tako kakor da bi ga držal nekdo za roko in vodil, morda v kolobarju, ves večer in morda vso noč, dokler ga ne potisne na kolena.

»To si ti, Jakob Mrva!«

Peter je zaklical v samoto in iz samote se je oglasilo, zasmejalo se je pač, da, prijelo ga je za ramo.

»Vodi me, Jakob Mrva!«

Stopil je hitro in se je skoro opotekel . . .

V noč se je pričelo nebo dvigati, so se pričele razmikati megle in na vse strani se je širila ravan. Oblaki so se trgali, jug jih je gnal preko neba . . .

Tja ga vodi, siromaka, do tiste hiše, kjer se je bilo odprlo okno in se je prikazala bela roka! Vodi ga, popotnika, za tisto kočijo, ki je vpreženo vanjo dvoje urnih belcev in ki drvi jadrno preko polja, preko travnikov! In vodi ga, ljubezni željnega, nikdar ljubljenega, do tistega balkona, ki sloni na njem gospa Olga, pribežnica! . . .

Odprla se je bila ravan in se je oglasila, šumelo je za molko od obzorja, od neba.

Opotekel se je Peter, život mu je klonil globoko, kakor da bi nosil silno breme. In padel bi morda, pokleknil v blato, da se ni opiral ob roko vodnikovovo.

»Ali je še daleč? Truden sem že!«

Nič ni bilo več moškega na njegovem obrazu, jokal je kakor otrok in tudi strah ga je bilo.

»Nič ne jokaj, Peter, kmalu bova tam! In tam, Peter, boš imel vsega dovolj; že je dom pripravljen, tudi balkon je nad vratmi, lep zelen balkon, križi v ograji pa so pozlačeni; tudi miza je že pogrnjena, da boš pil in jedel in v izbi je že postlana bela posteljica, da si odpočiješ!«

»Ali je gospa Olga tam?«

Potolažen je bil že malo, ali še zmerom je poihteval, kakor otrok, ki je jokal in ugleda pisane bonbone.

»Tudi gospa Olga je tam in že čaka na balkonu, belo je oblečena in vesel je njen obraz. Na pragu ti pride naproti in tam ji boš poljubil roke, doteknil se boš njene bele roke z ustnicami in s čelom in z lici. Ona pa te bo pobožala, pogladila po laseh, kakor te še nikoli nihče ni pobožal!«

Zaupno se je opiral ob njegovo roko in je šel. S ceste dol, preko jarka, po polju, preko barja; nerodno je hodil, obtičala mu je časih noga v razmočeni prsti, padel je

tudi na koleno, pa se je vzdignil hitro. Tako varno ga je vodil, da ni nič premišljal o poti in tudi nič prašal.

Noč je bila svetla, oblaki so hiteli in skozi stotero oken je gledalo jasno nebo.

»In zdaj tu dol?«

»Zdaj pa tu dol, Peter! Le stopi in se nič ne boj!« Stopil je oprezno; do gležnjev mu je segala rumena voda, segala mu je do kolen.

»Ali se ne opotekava, ne padava? Glej, kako se ziblje!«

Zibalo se je nebo, čudovito se je odpirala silna kupola in tudi vsa zemlja se je zazibala v tečaju.

Tedaj pa se je prikazal tisti obraz, ki je hrepenel po njem in ki so ga častile vse njegove sanje, bel, čist je bil obraz, milosti in ljubezni poln. Zdaj je bil čisto blizu, čisto k njemu se je sklonil in resničen je bil.

»Mati!«

Iztegnil je roke in je stopal dalje . . .

\*

Leteli pa so sivi oblaki, sivi jezdecji preko jesenskega neba, preko tihe, sinje pokrajine, ki ji ni kraja nikjer. Pogrezali so se na obzorju, pogrezniti se niso mogli, zakaj bili so obsojeni, da jezdijo neprestano, brez počitka in brez konca . . . In tam pod njimi, sredi žalostne jesenske pokrajine, ki ji ni kraja nikjer, pa je stal mlad popot-

nik. Naravnost drži cesta, izgublja se na obzorju v meglo; ali kakor hodi, tako se umika megla, cesti ni konca. Stoji popotnik in gleda, kako jezdijo sivi jezdec — obsojeni, da romajo neprestano brez počitka in brez cilja . . .

[www.omnibus.se/beseda](http://www.omnibus.se/beseda)

**ISBN 91-7301-202-5**